

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

EETTISET KYSYMYKSET PERHE- KUNTOUTUSTYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

TEKIJÄ: Eeva Otonkorpi

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Eeva Otonkorpi	
Työn nimi Eettiset kysymykset perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta	
Päiväys	15.4.2020
Sivumäärä/Liitteet	42/1
Ohjaaja(t) Tuula Niskanen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Perhekuntoutusyksikkö Hermanni, Jatkopolut Oy/Familiar	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Lastensuojelullinen perhekuntoutus on lastensuojelun avohuollon tukitoimi ja yksi perhetyön muodoista. Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin perhekuntoutustyöntekijöiden työssään kohtaamia eettisiä kysymyksiä. Tavoitteena oli selvittää, millaisia eettistä harkintaa vaativia tilanteita perhekuntoutustyöntekijät tunnistavat omassa työssään ja millaista tukea he kaipaavat niiden käsittelyssä työyhteisössä.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laitosmuotoista ja ympärivuorokautista perhekuntoutusta tarjoavassa Jatkopolut Oy/Familiarin perhekuntoutusyksikkö Hermannissa. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla perhekuntoutustyöntekijöitä teemahaastattelumenetelmällä. Haastattelut toteutettiin parihaastatteluinä ja niihin osallistui yhteensä kahdeksan perhekuntoutustyöntekijää. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia. Perhekuntoutustyöntekijät kohtaavat työssään runsaasti eettistä pohdintaa vaativia tilanteita. Haastavimpina koettiin asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset, kuten rajanveto vanhempien kasvatuskäytäntöihin puuttumisen tai puuttumatta jättämisen välillä. Pohdintaa siitä miksi, miten ja milloin puuttua hankaloittaa tilanteiden kompleksisuus sekä aika- ja paikkasidonaisuus.</p> <p>Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemisessa painotettiin reflektiota sekä itsenäisesti että työyhteisön kesken. Haastateltavat pyrkivät pohtimaan asiaa monesta eri näkökulmasta punniten eri toimintavaihtoehtojen seurauksia. Eettistä pohdintaa vaativat tilanteet aiheuttavat perhekuntoutustyöntekijöille kuormitusta, joka näkyy useimmiten työasioiden miettimisenä vapaa-ajalla. Kuormitusta vähentää kuitenkin tiivis ja keskustelukulttuuriltaan avoin työyhteisö, esimiehen tuki sekä työnohjaus.</p> <p>Tutkimus vahvisti aiempaa havaintoa siitä, että sosiaalialan ammattieettiset ohjeistukset eivät riitä ratkaisemaan eettistä pohdintaa vaativia tilanteita, vaan niiden lisäksi tarvitaan tilannekohtaista ja -herkkää harkintaa, jossa painottuu moniäänisyys ja -tulkinnaisuus sekä neuvottelullinen lähestymistapa. Tämä tuli esiin aineistossa muun muassa kykyä ymmärtää tilanteiden monimutkaisuutta ja haluna kunnioittaa asiakasperheiden erilaisuutta. Samanaikaisesti perhekuntoutustyöntekijän tulee puuttua vanhempien toimintaan silloin, kun se on lapsen edun näkökulmasta tarpeellista. Jännitteisyys ja tasapainoilu näiden kahden ulottuvuuden välillä on merkittävä osa perhekuntoutustyötä</p>	
Avainsanat Perhekuntoutus, lastensuojelu, ammattietiikka, eettiset kysymykset, eettinen harkinta	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Eeva Otonkorpi			
Title of Thesis Ethical issues identified by family rehabilitation workers			
Date	15.4.2020	Pages/Appendices	42/1
Supervisor(s) Tuula Niskanen			
Client Organisation /Partners Family rehabilitation unit Hermanni, Jatkopolut Oy/Familiar			
<p>Abstract</p> <p>Family rehabilitation is a part of family work in non-institutional social care operating under child protection. This thesis was assigned to describe the appearance of ethical issues identified by family rehabilitation workers. The aim of this thesis was to find out what kind of situations, which need ethical consideration, family rehabilitation workers confront as a part of their job. It was also examined, what kind of support they need in order to deal with ethical issues in their work community.</p> <p>This thesis was conducted in the Family Rehabilitation Unit Hermanni, which offers institutional and round-the-clock child welfare services for families. The research material was collected by interviewing altogether eight family rehabilitation workers with the semi-structured interview method. The interviews were performed as paired interviews. The content analysis was used as an analyzing method.</p> <p>Family rehabilitation workers face a great deal of situations which need ethical consideration. The most difficult situations are related to the self-determination of families. It was experienced especially hard to draw the line between interfering or not interfering with the parenting of the children. Complexity and dependence to time and place made the consideration more troublesome.</p> <p>Reflection, both independently and collectively, was emphasized in solving the ethically challenging situations. Family rehabilitation workers tried to consider those issues from all sides and to reflect them based on the probable consequences. Ethical consideration causes stress, which can be seen as difficulties to leave work at work. On the other hand, stress can be reduced with close work community together with open communication culture, support of management and supervision of work.</p> <p>This thesis confirmed previous findings implying that situations, which need ethical consideration can not be solved on the basis of ethical guidelines for social welfare alone. Instead, case-by-case and sensitive consideration are required along with an ambiguous, multivoiced and deliberative approach. This emerged in the research material as an ability to understand complexity of the situations and willingness to respect diversity of the families. At the same time, family rehabilitation workers must interfere with parents' action whenever needed from the child's-best-interest point of view. Consequently, tensions and balancing between these two dimensions are a significant part of the family rehabilitation work.</p>			
<p>Keywords Family rehabilitation, child welfare, professional ethics, ethical issues, ethical consideration</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	SOSIAALIALAN ETIIKKA JA MORAALI	6
2.1	Ammattietiikka.....	6
2.2	Eettiset dilemmat ja niiden aiheuttama kuormittavuus.....	8
2.3	Eettisen toiminnan malli	10
2.4	Ajankohtaisia näkökulmia sosiaalityön etiikkaan	11
3	PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA	13
3.1	Lastensuojelullinen perhekuntoutus	13
3.2	Eettisiä näkökulmia perhetyöhön ja perhekuntoutukseen.....	14
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	16
4.1	Tutkimuskysymykset	16
4.2	Aineiston keruu.....	16
4.3	Aineiston analyysi	18
4.4	Eettiset seikat ja luotettavuus	20
5	TULOKSET	22
5.1	Eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet perhekuntoutuksen arjessa.....	22
5.2	Vaikeimmat eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet	24
5.3	Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaiseminen.....	24
5.4	Eettisesti toimimisen tärkeys.....	26
5.5	Selkärankaa panna toimeksi	27
5.6	Työyhteisön ja esimiehen tuki ja työyhteisön kehittäminen	28
5.7	Kysymys vallasta perhekuntoutuksen arjessa	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	33
	LÄHTEET	37
	LIITE 1: TEEMAHAASTATTELURUNKO.....	41

1 JOHDANTO

Eettistä harkintaa vaativat tilanteet ovat kiinteä osa sosiaalialan ammatillisen työn arkea ja niitä kohdataan sosiaalityön eri konteksteissa. Vaikka sosiaalityöllä on sekä oma että kansainvälinen (IFSW 2004) ammattieettinen ohjeistonsa sekä niihin pohjautuvia kansallisia ohjeistoja (esim. Talentia 2017), on sosiaalialalla toimivan ammattilaisen kyettävä käyttämään tapauskohtaista eettistä harkintaa (Hämäläinen 2011, 62). Eettisen harkinnan merkitys korostuu erityisesti eettisissä ristiriitatilanteissa (Talentia 2017, 26-27.).

Yleisesti ottaen tietoisuus ammattieettisten kysymysten merkityksestä on lisääntynyt, mutta tutkimustietoa ammattilaisten kokemuksista sekä tavoista ratkaista eettisiä haasteita auttamistyön arjessa on saatavilla edelleen melko vähän (Raitakari & Juhila 2011, 190). Eettisiä haasteita ja niiden kuormittavuutta sosiaalialalla on tutkittu lähinnä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Lastensuojelullinen perhekuntoutus on lastensuojelulakiin perustuva lastensuojelun avohuollon tuki-toimi ja yksi perhetyön muodoista (Hurtig 2010, 238). Perhekuntoutuksen sisältö, toteutus ja muoto voivat vaihdella, mutta yhteistä kaikille muodoille on toiminnan kokonaisvaltaisuus ja toisaalta perhe-elämän kokonaisuuden huomioiminen (emt., 239-241). Laitosmuotoisen perhekuntoutuksen tyypillisiä piirteitä ovat yhteisöhoito, perheterapian, keskustelujen ja ryhmämuotoisen toiminnan painottuminen (Heino 2008, 24).

Tässä opinnäytetyössä tuotetaan tietoa laitosmuotoisessa perhekuntoutustyössä kohdatuista eettisistä kysymyksistä ja eettistä harkintaa vaativista tilanteista sekä siitä, millaista tukea työntekijät kaipaavat niiden käsittelyyn työyhteisössä. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Jatkopolut Oy/Familiarin Perhekuntoutusyksikkö Hermanni.

Aiheen valintaan vaikutti merkittävästi oma henkilökohtainen mielenkiintoni eettisiä kysymyksiä kohtaan. Olen pohtinut eettisiä kysymyksiä paljon, mutta vasta osa-aikatyöni lastensuojelullisessa perhekuntoutusyksikössä on johdattanut minut konkreettisten tilanteiden äärelle ja haastanut miettimään aihetta käytännön tasolla. Ohjaajana olen pohtinut erityisesti tuen ja kontrollin välillä tasapainoilua sekä sitä, millainen toiminta ja ratkaisut palvelevat asiakkaita parhaiten kulloisessakin tilanteessa. Ajattelen, että eettiset kysymykset ovat merkittävä osa perhekuntoutuksessa työskentelevän ammattilaisen arkea, vaikka juridiset viranomaispäätökset ovatkin aina lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla.

Asiasanat: perhekuntoutus, lastensuojelu, ammattietiikka, eettiset kysymykset, eettinen harkinta

2 SOSIAALIALAN ETIIKKA JA MORAALI

2.1 Ammattietiikka

Sanan etiikka alkuperä on Kreikan kielen sanassa *ethikos*, joka tarkoittaa siveellistä luonteen tai mielen laatua, sekä sanassa *ethos*, joka puolestaan viittaa yhteiseen tapaan tai käytäntöön (Juujärvi, Myyry & Pessa 2011, 13). Käsitteenä etiikka on varsin monisäikeinen. Arkikielessä etiikka ja sen lähikäsite moraaliksi sekoittuvat usein toisiinsa, vaikka nykyään käsitteillä ajatellaankin olevan omat erilliset merkityksensä. Etiikka eli moraalifilosofia on oma tieteenalansa, joka tutkii moraalialaa. Moraalilla puolestaan tarkoitetaan ihmisten käsityksiä oikeasta ja väärästä. (Pietarinen & Poutanen 2005, 12-15, Juujärvi ym. 2011, 13.)

Koska tässä opinnäytetyössä painottuu vahvasti empiirisuus eli eettisiä kysymyksiä tarkastellaan perhetyöntekijöiden käytännön arjen kautta, keskityn yleisempien moraalifilosofisten pohdintojen sijaan ammattieettiseen näkökulmaan. Ammattietiikassa on kyse ammatinharjoittamista ohjaavista normeista ja eettisistä periaatteista. Se on osa soveltavaa eli käytännöllistä etiikkaa, jonka tehtävänä on ohjata ammatteja kohti hyviä ja vastuullisia käytänteitä (Airaksinen & Friman 2008, 27). Juujärven ym. (2011, 13) mukaan ammattietiikka on ammattialan yhteinen näkemys oikeasta ja hyvästä sekä toisaalta väärästä ja pahasta ammatillisesta toiminnasta.

Ammattietiikassa on kaksi erilaista ulottuvuutta. Yksilönä ammattilainen sitoutuu työssään omiin ihanteisiinsa ja periaatteisiinsa, kun taas yhteisöllisestä näkökulmasta tarkasteltuna ammattietiikka on ammattiryhmän yhdessä sopimien arvojen ja periaatteiden kokonaisuus. (Lindqvist 2003, 57-58.) Lisäksi Lindqvistin (2003, 57-58) mukaan ammatillisen toiminnan vastuullisuus kytkeytyy kuitenkin paitsi työn arvopohjaan, myös ammatilliseen tietoon ja kokemukseen. Hyvät eettiset periaatteet eivät korvaa huonoa ammattitaitoa tai toisinpäin.

Mäkinen, Raatikainen, Rahikka ja Saarnio (2009, 179) näkevät ammattietiikan eräänlaisena yhteiskunnallisena sopimuksena. Sosiaalialalla toimiva henkilö saa yhteiskunnalta oikeutuksen toimia sellaisella tavalla, joka ei olisi muussa yhteydessä hyväksyttävä. Esimerkiksi kasvatukseen tai perheen sisäisiin suhteisiin puuttuminen tulkittaisiin toisessa yhteydessä yksityiselämän loukkaamiseksi. Ammattikunnan näkökulmasta ammattietiikka suojaa ammattikunnan tehtävää sekä sen jäsenten toimenpiteitä ja niiden seurauksia lailliselta edesvastuulta tai julkiselta paheksunnalta. Häyryn ja Häyryn (2002, 134) mukaan ammattietiikka muodostaakin suojakuoren, ikään kuin juustokuvun, ammattikunnan toimenpiteiden ja niiden seurausten ylle.

Ammattialan yhteisesti sopimat eettiset periaatteet, ohjeet ja säännöt on usein kirjattu alan ammattieettiseen ohjeistoon. Ammattieettiset periaatteet eivät ole lainsäädännöllisesti pakottavia, vaan pikemminkin ammatillista toimintaa ohjaavia ja luonteeltaan suosittavia periaatteita, jotka pohjautuvat ihmisoikeuksiin ja kansalaisten perusoikeuksiin. (Mäkinen ym. 2009, 180-181.) Suomessa sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet (2017) on laatinut Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammatti-

järjestö Talentian ammattieettinen lautakunta, ja ne pohjautuvat sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen liiton eettiseen ohjeistoon (IFSW 2018). Ohjeisto pohjautuu ammattiyhteisön keskinäiseen keskusteluun ja pohdintaan etiikasta ja se on luonteeltaan elävä ja muuttuva, eikä sitä tulekaan nähdä ikään kuin lopullisena ammattietiikan normittajana (Mäkinen ym. 2009, 183).

Sosiaalialan ammattihenkilön eettisten ohjeiden keskeisimmät periaatteet ovat ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, osallisuuden edistäminen, henkilön kokonaisvaltainen huomioiminen ja hänen omien voimavarojensa tunnistaminen sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. Toisin sanoen sosiaalialan ammattihenkilön tulee puolustaa asiakkaan ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia eli oikeutta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Lisäksi hänen tulee kunnioittaa asiakkaan omia valintoja, kunhan ne eivät uhkaa muiden oikeuksia tai etuja. Asiakasta on myös tuettava ilmaisemaan mielipiteensä itseä koskevista asioista ja sitä kautta hänelle on luotava mahdollisuuksia vaikuttaa niihin. Henkilön kokonaisvaltaisella huomiomisella viitataan siihen, että asiakkaan elämäntilanteeseen vaikuttavat yksilöllisten tekijöiden lisäksi muun muassa perhe, ystävät ja asuinyhteisö, mutta myös tarjolla olevat palvelut sekä poliittinen toimintaympäristö. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen vaade kytkeytyykin muun muassa negatiivisen syrjinnän vastustamiseen, resurssien ja voimavarojen tasapuoliseen jakamiseen, erilaisuuden ja monimuotoisuuden tunnustamiseen sekä epäoikeudenmukaisen politiikan ja käytäntöjen vastustamiseen. (Talentia 2017, 1-24.)

Ammattieettinen ohjeisto opastaa pohtimaan työntekijän velvollisuuksien ja asiakkaan oikeuksien välistä suhdetta, mutta ei tarjoa valmiita toimintaohjeita tai ratkaisuja eri tilanteiden tai ristiriitojen ratkaisemiseksi. Käytännön sosiaalialan työ vaatiikin ammattieettistä kypsyyttä, valmiutta ja harkintaa, jonka merkitys korostuu erityisesti eettisissä ristiriitatilanteissa. (Talentia 2017.) Mäkinen ym. (2009, 182) mukaan eettinen harkinta on ”ammattilliseen toimintaan liittyvien valintojen, keinojen, kohteiden ja seurausten tutkimista, pohtimista ja käsittelemistä”.

Sosiaalialan etiikkaa paljon tutkinut Banks (2016) painottaa teoreettisen ja oppikirjamaisen ammattietiikan (professional ethics) sijaan työelämän käytäntöihin kiinnittyvää etiikkaa (ethics in professional life). Myös Mäkinen työtovereineen (2009, 183) korostaa ammattietiikan toteutuvan ennen kaikkea sosiaalialan työn käytännöllisessä arjessa ja sen nopeasti vaihtuvissa tilanteissa, eikä juhlallisissa pohdinnoissa. He kuvaavat ammattietiikkaa ikään kuin näkymättömiksi silmälaseiksi, jotka ohjaavat sosiaalialan ammattilaisen toimintaa arjessa auttamalla erittelemään paitsi omaa myös työyhteisön toimintaa sosiaalisesti laadukkaasti ja arvokkaasti (Mäkinen ym. 2009, 186).

Sosiaalialan ammattieettinen ohjeisto on monelta osin varsin uniikki. Buila (2010) vertasi tutkimuksessaan yhdysvaltalaisia sosiaalityön eettisiä ohjeita 55 muiden terveyteen ja koulutukseen linkittyvien alojen eettisiin ohjeistoihin Yhdysvalloissa ja havaitsi, että vain sosiaalityön ammattilaisten eettiset velvollisuudet ulottuivat koskemaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämistä ja sosiaalista aktivismia. Ainoastaan sosiaalityön eettisessä ohjeistossa selkeästi esitetään, että ammattilaisten on ryhdyttävä sosiaalisiin ja poliittisiin toimiin taatakseen kaikille tasavertaiset mahdollisuudet saada

osansa resursseista ja palveluista, työllistyä, tyydyttää inhimilliset perustarpeensa sekä kehittyä täysivaltaisesti. Lisäksi vain sosiaalityön ammattilaisten eettisessä ohjeistossa oli tarkkaan määritelty ne erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ja sorretut ihmisryhmät, joiden syrjintää heidän tulee aktiivisesti vastustaa. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että yksinomaan sosiaalityössä eettinen vastuu ulottuu ammattitoiminnan lisäksi myös laajemmin yhteiskuntaan ja sen toimintaan.

2.2 Eettiset dilemmat ja niiden aiheuttama kuormittavuus

Eettiset kysymykset ja jännitteet ovat kiinteä osa sosiaalialan työn arkea ja niitä on tutkittu lähinnä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Useimmiten ne liittyvät vaikeuteen tehdä päätöksiä tilanteissa, joissa eri osapuolien oikeudet, tarpeet ja intressit ovat ristiriidassa keskenään (Banks 2012, 19). Banks (emt., 20) erottaa toisistaan eettiset dilemmat ja eettiset ongelmat. Banksin mukaan eettisessä ongelmassa on kyse tilanteesta, jossa sosiaalityöntekijä tunnistaa vaikean moraalisen päätöksenteon tarpeen. Eettinen dilemma Banksin mukaan puolestaan ilmenee silloin, kun sosiaalityöntekijän on tehtävä valinta useamman epäsuotuisan ja vaikean vaihtoehdon väliltä.

Reamer (2006, 87) jakaa sosiaalityön eettiset dilemmat kahteen eri ryhmään; suoraan ja epäsuoraan käytäntöön liittyviin dilemmoihin. Suoralla käytännöllä Reamer viittaa asiakastyöhön ja sen kautta kohdattaviin asiakkaisiin, perheisiin ja pieniin ryhmiin, kun taas epäsuora käytäntö liittyy sosiaalityön toimintaympäristöön, kuten kuntaorganisaatioihin ja niiden hallintoon sekä sosiaalipolitiikkaan. Nash (1993) puolestaan jakaa eettiset dilemmat tyyppin A ja B dilemmoihin. Tyyppin A dilemmassa yksilö ei tiedä oikeaa toimintatapaa, sillä hän ei tiedä mikä on oikein ja mikä väärin. Tyyppin B dilemmoissa on kyse siitä, että yksilö tietää oikean tavan toimia, mutta ei kuitenkaan toimi sen mukaisesti.

Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella vuonna 2011 toteutetussa hankkeessa tutkittiin eettistä organisaatiokulttuuria ja henkilöstön hyvinvointia useiden eri ammattiryhmien näkökulmasta (Grönroos, Hirvonen & Feldt 2011). Sosiaalityöntekijöitä tarkasteltaessa havaittiin, että he kokivat enemmän A-tyypin eettisiä dilemmoja ja vajaa puolet kyselyyn vastanneista koki tämänkaltaisia tilanteita lähes päivittäin (Kettunen, Lehtilä & Huhtala 2011, 113-118). Vaikka B-tyypin dilemmoja koettiin huomattavasti harvemmin, neljä viidestä vastaajasta ilmoitti kohtaavansa niitä muutamia kertoja kuukaudessa tai vuodessa, aiheuttivat ne kuitenkin vastaajille enemmän stressiä. B-tyypin dilemmoissa työntekijä joutuu toimimaan vastoin omia arvoja, sääntöjä tai yleisiä normeja, kun taas A-tyypin dilemmoissa yksilöllä itsellään on vastuu määrittellä se, mikä on oikein ja mikä väärin. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden kokemien eettisten dilemموjen osalta samoja teemoja, kuten resurssipula ja asioiden väliset ristiriidat, ilmeni kummankin tyyppin dilemmoissa. Yleisin A-tyypin dilemma liittyi päätöksentekoon asiakastyössä ja toiseksi yleisimmäksi nousi eettiset haasteet lastensuojelussa. Resurssipula oli yleisin B-tyypin dilemموjen aiheuttaja ja toiseksi yleisin B-tyypin dilemموjen syy oli puolestaan asioiden väliset ristiriidat.

Ylinen (2008) on tutkinut gerontologisessa sosiaalityössä kohdattavia eettisiä ongelmia. Kyselyillä ja haastatteluin kerätyissä vastauksissa painottui kolme eettistä ongelmaa, jotka linkittyivät ensinnäkin

palvelujen niukkuuteen ja toiseksi vanhusasiakkaan osallisuusmahdollisuuksiin ja itsemääräämisoikeuteen. Kolmas eettinen ongelma kohdistui sosiaalityöntekijöiden omaan ammatillisuuteen ja ammatilliseen toimintaan ja näyttäytyi aineistossa esimerkiksi pohdintoina siitä, mihin ja milloin pitäisi asiakkaan elämässä puuttua tai olla puuttumatta. Vastaajat pohtivat laajasti valtaa ja vallan käytön oikeutusta, mutta toisaalta myös vastuuta ja sen rajoja. Tutkimuksessa havaittiin, että eettisten periaatteiden ja vanhusasiakkaiden arjen tuntemisen välinen jännitteinen suhde aiheutti vaikeuksia toimia sosiaalityön eettisten arvojen mukaisesti vanhustyössä. Sosiaalityön eettisiä periaatteita ja niiden merkitystä ei kyseenalaistettu, mutta ammatillisia ja henkilökohtaisia eettisiä periaatteita vastaan toimiminen koettiin raskaaksi. Ylinen painottaakin aktiivisen keskustelun merkitystä, sillä ilman sitä tärkeillä eettisillä periaatteilla on vaarana jäädä irrelevanteiksi tehokkuusajattelua korostavassa yhteiskunnassa. (Ylinen 2008, 121-123.)

Sinkkonen ja Laulainen (2010) tutkivat sosiaalialan johtajien työssään kohtaamia eettisiä ristiriitoja ja havaitsivat ristiriitojen kirjon olevan varsin laaja. Tutkijat löysivät sosiaalialan johtajia koskevista eettisistä toimintaperiaatteista viisi eri ulottuvuutta, jotka olivat johtajan vastuullisuus virkamiehinä, tasa-arvoinen toimintatapa, asiakaslähtöisyys, syrjinnän estäminen sekä tuloksellisuus. Vastuullisuus virkamiehenä koettiin näistä helpoimmaksi noudattaa, kun taas tuloksellisuus vastaavasti vaikeimmaksi. Tutkimus osoitti eettisten toimintaohjeiden relevanttiuden ja tarpeellisuuden sosiaalialan johtajien työn arjessa. Kyseisen tutkimuksen mielenkiintoisin havainto oman opinnäytetyön näkökulmasta koski kuitenkin eettistä herkkyyttä. Tutkimukseen osallistuneista sosiaalialan johtajista 13 kertoi, ettei heille tullut mieleen yhtään eettistä ristiriitatilannetta työssään viimeisen vuoden ajalta. Sinkkosen ja Laulaisen (2010, 240) mukaan sosiaalialan työn luonteen huomioon ottaen sen voidaan nähdä olevan merkki eettisen herkkyyden puutteesta.

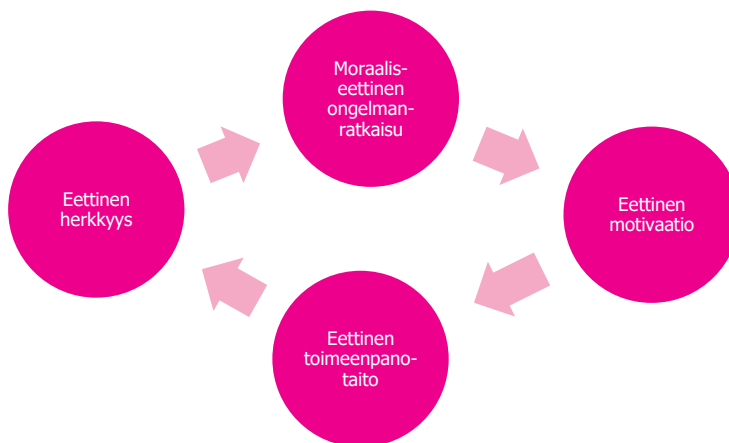
Eettisten dilemموjen ja ongelmien lisäksi myös eettistä kuormittuneisuutta sosiaalialalla on tutkittu etupäässä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Eettiset ongelmat ja dilemmat voivat johtaa eettiseen stressiin, jossa on kyse työperäisen moraalisen ahdingon aiheuttamista emotionaalista, fyysisistä ja psykososiaalisista seurauksista. Pitkään jatkunut eettinen stressi voi johtaa eettiseen kuormittuneisuuteen ja aiheuttaa edelleen muun muassa turhautumista, työtyytyväisyyden laskua, fyysisistä sairastumista tai lopulta ammatista luopumisen. (Ulrich, O'Donnell, Taylor, Farrar, Danis & Grady 2007, 1708.) Saarinen, Blomberg ja Kroll (2012) havaitsivat tutkimuksessaan, että suomalaiset sosiaalityöntekijät ovat muihin pohjoismaisiin kollegoihinsa verrattuna erittäin kuormittuneita ja kokevat paljon ristiriitoja työssään.

On tärkeää, että eettisten ristiriitatilanteiden kanssa ei jää yksin. Eettisen kuormittuneisuuden ehkäisyssä oleellista on tuki ja yhteisöllinen keskustelu (Pehkonen & Väänänen-Fomin, 2011, 7.) Eettinen keskustelu, päätöksenteko ja harkinta tulee olla aina koko työyhteisön ja organisaation, ei yksittäisen työntekijän vastuulla (Talentia 2017, 8). Erityisesti eettisesti haasteellisissa tilanteissa työntekijä on oikeutettu saamaan tukea työyhteisöltä, esimieheltä tai moniammatilliselta työryhmältä (Talentia 2017, 27).

2.3 Eettisen toiminnan malli

Tässä työssä tutkimuskohteena on perhekuntoutustyössä kohdatut eettiset kysymykset. Teoreettisena viitekehyksenä toimii James Restin ja hänen työtovereidensa vuonna 1999 kehittämä eettinen toiminnanmalli. Mallin kehittämiseen vaikuttivat kirjoittajien havainnot etiikan monimutkaisuudesta sekä teoreettisesta ja käsitteellisestä hajanaisuudesta. (Rest, Narvaez, Bebeau & Thoma 1999; Juujärvi ym. 2011, 20).

Restin malli koostuu neljästä eri osatekijästä: eettisestä herkkyydestä, moraalis-eettisestä ongelmanratkaisusta, eettisestä motivaatiosta sekä eettisestä toimeenpanotaidosta. Kuviossa 1 on kuvattu ammattieettisen toiminnan neljä eri komponenttia Restin mallin mukaisesti. Eettisellä herkkyydellä (*moral sensitivity*) viitataan kykyyn havaita ja tulkita mahdollisesti monimutkainen ja epäselvä arkielämän tilanne moraalisesti ongelmaksi tai eettiseksi jännitteeksi. Tämä vaatii taitoa tunnistaa tilanteen jakavien ihmisten tarpeet, oikeudet ja velvollisuudet, mutta myös taitoa pohtia omaa toimintaa ja sen vaikutuksia toisten ihmisten hyvinvointiin. Lisäksi kyse on oman toiminnan seurauksien kuvittelusta ja ennakoinnista sekä ylipäätään reflektoinnista. Eettinen herkkyys on osin persoonallisuuden piirre, mutta samalla myös tilannesidonnainen ominaisuus. Joskus eettisen ongelman kohtaaminen koetaan niin vaikeaksi, että sitä ei haluta havaita. (Rest ym. 1999, 101; Juujärvi ym. 2011, 21-24.) Juujärvi työtovereineen (2011, 23) kertoo esimerkkinä esimiehen, joka sulkee silmänsä työpaikkakiusaamiselta, koska ei osaa ratkaista sitä.

KUVIO 1. Restin neljä komponenttia sisältävä eettisen toiminnan malli (mukaillen Juujärvi ym. 2011, 20)

Moraalis-eettinen ongelmanratkaisu (*moral judgement*) tarkoittaa kykyä ratkaista oikea tapa toimia sen jälkeen, kun ihminen on ensin tunnistanut moraalisen ongelman. Tämä vaatii pohdintaa, jossa ammattilaisen on mietittävä argumentteja eri vaihtoehtojen puolesta sekä niitä vastaan. On siis pysyttävä perustelemaan, miksi jokin toimintatapa on oikeampi kuin toinen. (Rest ym. 1999, 101; Juujärvi ym. 2011, 21-24.)

järvi ym. 2011, 24.) Eettinen motivaatio (*moral motivation*) viittaa puolestaan haluun toimia moraalisesti. Toisin sanoen, kyse on motivaatiosta toimia oikeaksi katsomansa ratkaisun mukaisesti. Käytännössä se voi olla esimerkiksi kykyä asettaa ammattieettiset arvot henkilökohtaisen edun edelle. (Rest ym. 1999, 101; Juujärvi ym. 2011, 27-29.)

Joskus yksilö havaitsee eettisen ongelman, tietää miten tilanteessa tulisi toimia ja hänellä on siihen eettistä motivaatiotakin, mutta rohkeus ja konkreettiset taidot panna toimeksi puuttuvat. Tällöin häneltä puuttuu eettistä toimeenpanotaitoa (*moral character*), joka on neljäs osatekijä Restin mallissa. Toimeenpanotaito on merkittävä osa eettistä toimintaa, sillä ilman sitä saadaan aikaan vain hyviä aikomuksia. Toimeenpanotaito edellyttää rohkeutta ja päättäväisyyttä toimia moraalisten periaatteiden mukaisesti jopa paineen alaisena. On kuitenkin syytä muistaa, että ne eivät sellaisenaan takaa toiminnan eettisyyttä. (Rest ym. 1999, 101; Juujärvi ym. 2011, 20, 29-30, 249.)

Eettinen toiminta edellyttää onnistuakseen jokaista edellä mainittua osatekijää. Siten yhden osaluheen epäonnistuminen johtaa epäonnistumiseen koko toiminnassa. On tärkeää huomata, että osatekijät eivät välttämättä seuraa toisiaan lineaarisesti. Lisäksi yksilön osaaminen voi vaihdella eri osatekijöiden välillä. Yksilö voi esimerkiksi olla erittäin herkkä tunnistamaan tilanteessa läsnä olevat moraaliset vihjeet, mutta hänellä ei sen sijaan ole taitoja ratkaista tilannetta eri asianosaisten oikeudet huomioon ottaen. (Rest ym. 1999, 102; Juujärvi ym. 2011, 20-21.)

Restin ja työtovereiden (2011) eettisen toiminnan malli valikoitui opinnäytetyöni viitekehikseksi useammastakin eri syystä. Ensinnäkin malli selventää hyvin eettisen toiminnan moniulotteisuutta ja monimutkaisuutta sekä toisekseen auttaa hahmottamaan tarkemmin sen prosessia kokonaisuutena, mikä on avuksi teemahaastattelurungon laatimisessa. Lisäksi malli antaa opinnäytetyölle selkeän rajauksen ja näkökulman. Sen koen tärkeäksi etiikan monimutkaisuuden ja teoreettisen hajanaisuuden vuoksi.

2.4 Ajankohtaisia näkökulmia sosiaalityön etiikkaan

Perinteisesti sosiaalityön teoreettisia kehyksiä ovat olleet sääntöjen noudattamiselle rakentunut velvollisuusetiikka sekä seurausetiikka, jossa painopiste on teon moraalisen arvon määrittymisessä seurausten mukaan. (Laitinen & Väyrynen 2011, 163). Nykypäivänä laajat yhteiskunnalliset muutokset ovat kuitenkin luoneet uudenlaisia eettisiä haasteita sosiaalityöhön. Sosiaalityön arki on monimutkaistunut, jolloin yleiset ammattieettiset periaatteet eivät enää riitä ratkaisemaan eettisiä kysymyksiä sosiaalityön arjen käytännön kiistanalaisissa tilanteissa (Laitinen & Väyrynen 2011, 184; Forsberg 2012, 7-8).

Forsberg lähestyy asiaa moraalisen järkeilyn kautta. Moraalisen järkeilyn käsitteellä on monia tieteellisiä merkityksiä ja sen juuret ovat moraalipsykologiassa ja -filosofiassa. Uusin sosiaalitieteellinen näkökulma moraaliseen järkeilyyn nivoutuu arkeen, tarkemmin sen sotkuisuuteen, monimutkaisuuteen

teen ja epävarmuuteen sekä toisaalta havaintoon siitä, että arkiset eettiset kysymykset eivät useinkaan esiinny varsinaisten eettisten dilemموjen muodossa. (Forsberg 2011, 271, Forsberg 2012, 14-15.)

Forsbergin mukaan moraalisisessa järkeilyssä on kyse ruohonjuuritasolla kohdattavista ristiriitatilanteista ja niiden ratkaisemisesta. Joskus kyse on lähes huomaamattomasta valintojen tekemisestä ohikiitävissä hetkissä arjen jännitteiden ja paradoksien keskellä. Moraalinen järkeily on myös vaihtoehtojen punnintaa, joka osaltaan kehittää ongelmanratkaisukykyä sekä kykyä ymmärtää tilanteiden monimutkaisuutta. (Forsberg 2011, 271 ja 2012, 14-15.) Kaiken kaikkiaan Forsberg hahmottaa moraalisen järkeilyn täydentävänä tietona, eräänlaisena tiedonmuodostuksen apuvälineenä, sosiaalityön arjen ristiriitaisissa tilanteissa, joissa olemassa oleva tieto ei riitä tai toimi. (Forsberg 2012, 11-12).

Laitinen ja Väyrynen (2011, 163-187) ovat tutkineet lastensuojelun sosiaalityön prosessiin liittyviä haasteita ja nostavat esille eroja kunnioittavan sensitiivisen etiikan, jossa huomioidaan sosiaalityön epävarma, monimerkityksellinen ja monimutkainen luonne. Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka tuo sosiaalityön keskeisiin arvoihin lisäulottuvuuden, joka liittyy arvojen tiedostamiseen ja niiden soveltamiseen sensitiivisissä asiakasprosesseissa. Kyse on muun muassa asiakasprosessin jatkuvasta reflektoinnista sekä moniäänisyyden ja -kulttuurisuuden tiedostamisesta ja huomioimisesta työssä. Konkreettisesti tämä tulee esiin esimerkiksi kunnioittavana ja luottamuksellisena asiakas-työntekijäsuhteena ja työntekijän pyrkimyksenä ymmärtää moniäänistä ja -tulkintaista tilannetta ja huomioida se omassa toiminnassa. Lisäksi sensitiivinen eroja kunnioittava etiikka tarkoittaa kykyä tunnistaa asiakassuhteen moralisoivat esteet. Toisin sanoen kyse on taidosta erottaa moralisointi ja ratkaisujen taustalla vaikuttava moraalinen ulottuvuus toisistaan tilanteessa, jossa jo asiakkuusprosessit itsessään ovat useimmiten moraalisesti kantaaottavia.

Myös Juhila (2006, 109-115) puhuu eroihin perustuvasta sosiaalityöstä, joka haastaa perinteisen, yhdenmukaisiin ja jaettuihin arvoihin ja moraaliiin perustuvan sosiaalityön etiikan. Juhilan mukaan universaalii etiikan rinnalle tarvitaan postmodernia etiikkaa, joka tarkoittaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan neuvotteluja arvoista, hyvästä ja pahasta, suotavasta ja ei-suotavasta. Käytännössä se voi näyttäytyä keskusteluna esimerkiksi siitä, mitä kuuluu riittävän hyvään vanhemmuuteen. Eroihin perustuvaan sosiaalityöhön kytkeytyy kuitenkin myös ristiriitoja. Ne voivat liittyä siihen, että kaikki moninaisuus ei ole hyvästä, kuten fyysinen tai henkinen väkivalta, tai siihen, että työntekijän omat arvot ohjaisivat hänet sensitiivisempään sosiaalityöhön, johon hänen instituutionsa tai yhteiskuntapolitiittisen järjestelmät antavat myöden. Toisaalta ristiriitoja voi aiheuttaa myös asiakastapauksiin osallisina olevien ihmisten erilaiset asemat, tilanteet ja näkemykset. Ne vaativat sosiaalityöntekijältä sovitellutaitoja ja joskus myös selkeää puolen valintaa.

3 PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA

3.1 Lastensuojelullinen perhekuntoutus

Lastensuojelullinen perhekuntoutus on lastensuojelulakiin perustuva lastensuojelun avohuollon tukitoimi, mutta sille ei ole olemassa täsmällistä määritelmää lainsäädännössä. Vuonna 1993 julkaistun perhekuntoutustyöryhmän muistion mukaan ”perhekuntoutuksella tarkoitetaan niitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka kohdentuvat perheyhteisön tai useamman kuin yhden jäsenen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen, edistämiseen ja/tai palauttamiseen”. (Hurtig 2010, 238; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 17.)

Perhekuntoutus on yksi perhetyön muodoista. Heinon (2008, 46) mukaan perhetyössä, kuten lastensuojelutyössä ylipäätään, on kyse kolmesta eri tavoin painottuvasta ja osin limittyvästä kokonaisuudesta; arvioinnista ja tutkimuksesta, ohjaamisesta ja tuesta sekä toisaalta hoidosta ja kuntoutuksesta. Alatalo, Lappi ja Petrelius (2017, 26) nimeävät keskeisimmiksi perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementeiksi lapsen ja toisaalta koko perheen tilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin, ohjauksen, konkreettisen avun, tuen niin läheisten, vertaisten kuin yhteisönkin taholta, hoidon, kuntoutuksen sekä lastensuojelullisessa perhetyössä ja perhekuntoutuksessa lapsen suojelun.

Lastensuojelullinen perhekuntoutus on työmuotona suhteellisen tuore, sillä sitä on toteutettu muutamien vuosikymmenien ajan. Se on myös pitkäjänteinen, intensiivinen ja tavoitteellinen työmuoto, jossa pääpaino on perhekeskeisyydessä ja koko perheen kanssa työskentelyssä ongelmien ratkaisemiseksi ja lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Lähtökohtana lastensuojelulliselle perhekuntoutukselle toimiikin aina perheen tuen tarve ja voimavarojen vahvistaminen. (Hurtig 2010, 238-241.)

Perhekuntoutukseen voidaan päätyä varsin erilaisista lähtökohdista. Perhekuntoutusasiakkuuteen ovat voineet johtaa esimerkiksi erilaiset riskitilanteet sekä äkilliset tai pitkään jatkuneet vaikeudet elämässä. Perhekuntoutustyöskentely voi olla ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, mutta toisaalta se voidaan myös nähdä eräänlaisena avohuollon päätepesäkinä, viimesijaisena tukena ennen huostaanottovaihtoehtoa. (emt.)

Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen sisältö, toteutus ja muoto vaihtelevat varsin paljon. Alatalo ym. (2017, 18) kuvaa perhekuntoutuspalveluiden kokonaisuutta sekä sisällöllisesti että käsitteellisesti vaikeasti hahmotettavaksi palvelutarjonnan kirjavuuden ja hajanaisuuden vuoksi, mutta muistuttaa samalla, että kirjavuus ei sinällään ole merkki laadun puutteesta. Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa laitospuolisena, mutta myös esimerkiksi päivämuotoisena tai työntekijöiden kotikäynteinä (Hurtig 2010, 239-241).

Tässä opinnäytetyön tilaajana toimivassa yksikössä perhekuntoutus on laitospuolista. Laitospuolisen perhekuntoutuksessa toiminnan pääpaino on yhteisöhoiossa, perheterapiassa, keskusteluissa sekä ryhmämuotoisessa toiminnassa. Tyypillistä on myös yhteistyö avohuollon kanssa perhekuntoutusjakson loppuvaiheessa (Heino 2008, 24). Yhteistä eri tavoin toteutetuille perhekuntoutusmalleille

on kuitenkin toiminnan kokonaisvaltaisuus ja perhe-elämän huomioiminen kokonaisuutena. (Hurtig 2010, 239-241.)

3.2 Eettisiä näkökulmia perhetyöhön ja perhekuntoutukseen

Tyypillisesti perhetyössä joudutaan tasapainoilemaan tuen ja kontrollin ja toisaalta vapaaehtoisuuden ja pakottamisen välillä. Perhetyö perustuu vapaaehtoisuuteen, eikä sitä voida toteuttaa ilman perheen suostumusta ja jonkinasteista yhteistyöhalua. Käytännössä lastensuojelullisin perustein perhettä voidaan kuitenkin motivoida ja jopa velvoittaa vastaanottamaan perhetyötä. (Heino 2008, 50; Myllärniemi 2007, 10.)

Tuen ja kontrollin kaksoisrooli ei koske ainoastaan perhetyötä, vaan laajemmin koko lastensuojelua, joka on julkisen ja yksityisen elämänpiirin leikkauspisteeseen sijoittuva toimintajärjestelmä (Hämäläinen 2011, 48-51). Hurtigin (2010, 238) mukaan lastensuojelussa yksityinen ja julkinen raja ylittyy ja yhdistyy ainutlaatuisella tavalla. Vaikka tavoitteena olisikin lasten suojeleminen ja hyvinvoinnin turvaaminen, ei voida unohtaa sitä seikkaa, että vanhemmuuteen, perhe-elämään ja perheiden elämäntapaan puuttuminen on kuitenkin lopulta puuttumista kaikista yksityisimpään.

Hämäläinen (2011, 54-57) on pohtinut perheinterventioiden oikeutusta lastensuojelussa. Hänen mukaansa kyse on kolmen osapuolen – lapsen, perheen ja toisaalta yhteiskunnan – oikeuksista ja velvollisuuksista ja niiden yhteensovittamisesta, mikä ei aina tapahdu ongelmitta. Perheintervention oikeutusta puolustetaan lapsen oikeudella saada suojelua, huolenpitoa ja kasvatusta. Toisaalta perheellä on oikeus saada yhteiskunnalta tukea huolenpito- ja kasvatustehtäväänsä ja lisäksi yhteiskunnalla nähdään olevan oikeus suojella itseään yhteiskunnallisilta seurauksilta, joita lasten huono hoito ja mahdollinen kaltoinkohtelu voisivat aiheuttaa.

Kyse on paternalismista eli perustelusta, jolla julkinen valta katsoo oikeudekseen kajota kansalaisten yksityisyyteen. Paternalismista erotaan eri tasoja riippuen siitä, kuinka voimakkaasti toimenpiteillä puututaan ihmisen yksityisyyteen tai rajoitetaan hänen vapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Kovaa paternalismia edustaa esimerkiksi vanhempien tahdonvastaisesti toteutettu huostaanotto, kun taas monet avohuollon tukitoimena toteutetut perhetyön muodot voidaan nähdä pehmeänä paternalismina. (emt., 52.)

Tuen ja kontrollin kaksoisrooli saa aikaan vapaaehtoisuuden ja pakon välisen jännitteen, joka on läsnä aina perhetyössä. Haasteeksi muodostuu muun muassa samanaikainen luottamuksellisen asiakassuhteen luominen ja vanhemmuuden arviointi. Toinen keskeinen jännite koskee mahdollista ristiriitaa, jossa vastakkain asettuvat lasten tarpeet ja vanhempien auttaminen. Vanhemman näkemys omasta avuntarpeestaan ei välttämättä edistä lasten tarpeiden huomiointia tai toteutumista. (Mylärniemi 2007, 83-84.)

Merkittävää on myös työntekijöiden valta-asema asiakasperheisiin nähden. Pohjolainen (2019, 22) jäsentääkin perhetyöntekijän viranomaiseksi, vaikkakin osa asiakkaista ei välttämättä niin teekään ja

juridinen valta päätöksistä on virallisesti vain sosiaalityöntekijällä. Perhetyöntekijät omassa ammattiroolissaan ottavat kantaa kasvatukseen niin puheellaan kuin toiminnallaankin. Samalla he tekevät moraalisia valintoja ja arvottavat asioita. Perhetyön muuttuvat arkipäivän tilanteet ovatkin usein risiitaitaisia ja vaativat moraalista harkintaa: mitä seurauksia eri perheenjäsenille on toiminnasta? Entä mitä seuraa, jos päätetään jättää toimimatta? (Pohjolainen 2019, 34, 36-37.)

Laakso (2009) tutki etnografisessa väitöstutkimuksessaan lastenkotityötä ja tutkimuksen yhtenä osa-alueena oli vanhempien kanssa tehtävä työ. Vaikka laitosmuotoista perhekuntoutusta ja lastenkotia ei voikaan rinnastaa suoraan toisiinsa, löysin tutkimuksesta vanhempia koskevan työn osalta monia yhdistäviä tekijöitä. Useissa Laakson havainnoimissa tilanteissa painottui kasvatuskumppanuus, yhteistyö sekä näkemys lapsen ja vanhemman suhteen tukemisen tärkeydestä. Toisaalta samanaikaisesti yhteistyöhön liittyi vahvasti vanhemman elämäntilanteen ja koko vanhemmuuden arviointi. Työntekijä joutuu pohtimaan ja myös normittamaan sekä vanhemmuutta että lapsuutta, mikä näytetään käytännössä muun muassa pohdintoina lapselle riittävästä huolenpidosta ja vanhemmuudesta sekä kysymyksenä siitä, missä kohdin lapsen riittävä hyvinvointi ei enää toteudu. (Laakso 2012, 31-34, 37.) Laakson mukaan työn moraaliset ja eettiset jännitteet näkyvät erityisesti arkisissa kysymyksissä ja päätöksissä sekä vanhempien ja työntekijöiden välisissä kohtaamisissa. Tyypillistä on myös tilannesidonaisuus ja niiden vaikeasti yksilöitävyys esimerkiksi osana yleisempää keskustelua vanhemmuuden tukemisesta. Laakson mukaan kyse ei ole kuitenkaan ainoastaan rationaalisesta harkinnasta, vaan lisäksi kyse on vahvoista tunteista, eläytymisestä ja sitoutumisesta eri asianosaisiin unohtamatta suhteen luonteesta ja työntekijän kokemuksesta kumpuavaa rohkeutta tai varovaisuutta. (emt., 40-41.) Tämä kuvaa mielestäni vahvasti myös arkea laitosmuotoisessa perhekuntoutuksessa.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Kyseessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimuskohteena on perhekuntoutustyöntekijöiden kokemukset ja käsitykset työssä kohdatuista eettisistä kysymyksistä. Laadullinen tutkimus on käsitteenä laaja ja siten hankalasti määriteltävissä. Sitä ei voida nähdä yhtenä ehyenä kokonaisuutena, vaan pikemminkin kyse on joukosta hyvinkin erilaisia laadullisen tutkimuksen perinteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 13.)

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on prosessinomaisuus. Kiviniemi (2018, 73) kuvaa laadullista tutkimusta prosessiksi ja viittaa sillä yhtäältä ihmisen, tässä tapauksessa aineistonkeruuvälineen, kehittymiseen ja toisaalta esimerkiksi tutkimusongelman ja aineistonkeruuratkaisujen muotoutumiseen ja täsmentymiseen tutkimuksen edetessä. Muita laadullisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat Hirsjärven (2009, 164) mukaan muun muassa aineiston monitahoinen tarkastelu esimerkiksi jonkin teorian testaamisen sijaan sekä laadullisten aineistonhankintametodien, kuten haastattelujen käyttö. Ne mahdollistavat tutkittavien omien näkökulmien esille pääsyn. Lisäksi laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä esimerkiksi satunnaisotannalla. Leimallista on myös joustavuus, sillä tarvittaessa suunnitelmia muutetaan tutkimuksen edetessä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tutkimuskohteena ovat eettiset kysymykset ja eettistä harkintaa vaativat tilanteet perhekuntoutusyksikössä. Lisäksi halusin selvittää, miten perhekuntoutustyöntekijät eettistä harkintaa vaativia tilanteita ratkaisevat ja mitä eettisesti toimiminen perhekuntoutustyöntekijöille merkitsee. Kiinnostukseni kohteena oli myös kuulla ajatuksia siitä, miten työyhteisöä voitaisiin kehittää ja perhekuntoutustyöntekijöitä tukea eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemissa.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia eettistä harkintaa vaativia tilanteita perhekuntoutustyöntekijät tunnistavat omassa työssään?
- Millaista tukea työntekijät kaipaavat niiden käsittelyssä työyhteisössä?

4.2 Aineiston keruu

Tässä opinnäytetyössä aineisto muodostuu neljästä parihaastattelusta, jotka toteutettiin käyttämällä teemahaastattelua. Haastateltavia perhekuntoutustyöntekijöitä oli yhteensä kahdeksan, joista kolme oli miehiä ja viisi naisia. Haastattelin kaikki sillä hetkellä perhekuntoutusyksikössä työskentelevät henkilöt. Haastateltavat olivat eri ikäisiä (34-59 vuotta) ja heillä kaikilla oli useiden vuosien kokemus lastensuojelun parissa työskentelemisestä. Haastatteluaineisto kerättiin kesäkuussa 2019.

Haastattelu on yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä laadullisessa tutkimuksessa ja sen tavoitteena on yksinkertaisesti luonnehdittuna selvittää, mitä haastateltaviksi valitut yksilöt ajattelevat

tietystä aiheesta. Haastattelu on vuorovaikutteinen tapahtuma, jossa sen molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Yksi merkittävimmistä haastattelun eduista on joustavuus, joka ilmenee muun muassa mahdollisuutena oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmauksia ja käydä ylipäättään keskustelua haastateltavan kanssa sekä esittää kysymykset haastattelijan parhaaksi näkemässä järjestyksessä. (Eskola & Suoranta 2008, 85-98; Tuomi & Sarajärvi 2018, 83-90.)

Ensin suunnittelin toteuttavani haastattelut hyödyntäen yksilohaastattelua, joka nähdään yhteiskuntatieteiden laadullisena valtavirtametodina (Valtonen 2005, 225). Työsuunnitelmavaiheessa ajatus kuitenkin kääntyi ryhmähaastatteluun, jonka yksi eduista on ryhmän luovan potentiaalinen hyödyntäminen. Ideaalitulanteessa vuorovaikutuksesta kumpuavat kommentit, ideat ja erilaiset näkökulmat synnyttävät uusia erilaisia, mahdollisesti yllättäviäkin näkökulmia ja huomioita tutkittavasta aiheesta. (Valtonen 2005, 226.) Tätä mahdollisuutta halusin hyödyntää myös omassa opinnäytetyössäni.

Lopulta päädyin toteuttamaan haastattelut parihaastatteluina. Tähän ratkaisuun vaikutti merkittävästi aikataululliset syyt sekä yksikön arkeen liittyvät seikat. Koska haastattelut järjestettiin työajalla, olisi useamman työntekijän ryhmähaastatteluille ollut vaikea löytää sopivaa ajankohtaa työvuorosuunnittelun näkökulmasta. Oli myös huolehdittava, että yksikössä oli haastattelun ajan muita työntekijöitä asiakkaiden tukena. Lisäksi parihaastatteluihin pääytymistä puolsi jo olemassa oleva omaohjaajaparijako, jonka perusteella jakautuminen haastattelupareihin tapahtuu luonnollisesti. Tämän järjestelyn kautta pystyin myös haastattelemaan yksikön erityistyöntekijät, yksikön johtajana työskentelevän sosiaalityöntekijän sekä pari- ja perheterapeutin, omana ryhmänä. Tämä loi mahdollisimman tasapainoisen vertaisasetelman haastateltavien työroolit huomioon ottaen. Vaikka ryhmän kokoamiseen ei olekaan yhtä ainoata oikeaa tapaa, on hyvä tiedostaa, että eri tavalla kootut ryhmät saavat aikaan erilaiset edellytykset vuorovaikutukselle. Yleinen näkemys onkin, että ryhmän jäsenillä tulisi olla jossain määrin jaettu tausta ja intressit suhteessa keskustelun aiheeseen. (Valtonen 2005, 229.) Parihaastatteluina toteutetut haastattelut tarjosivat haastateltaville todennäköisesti sosiaalista tukea ja tukivat keskustelun rentoa ilmapiiriä. Toisaalta on mahdollista, että joitakin asioita olisi voinut olla helpompi nostaa keskusteluun yksilohaastattelussa.

Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa edetään etukäteen valittujen ja oleellisten teemojen sekä niitä koskevien tarkentavien kysymysten varassa (Hirsjärvi 2009, 208; Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Sen etuja on avoimuus ja haastateltavan mahdollisuus vapaamuotoiseen vastaamiseen, kun samanaikaisesti ennalta määrätyt teemat pitävä huolen siitä, että kaikkien haastateltavien kanssa tulee puhuttua edes jossain määrin samoista asioista (Eskola & Suoranta 2008, 88).

Teemahaastattelu voidaan toteuttaa käytännössä hieman eri tavoin. Sitä, esitetäänkö teemahaastattelun kysymykset täysin samassa järjestyksessä ja muodossa kaikille haastateltaville voidaan pitää sekä maku- että toisaalta laadullisen tutkimuksen perinteisiin liittyvänä kysymyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88). Tässä tutkimuksessa suunnittelin kysymykset etukäteen kuuden eri teeman alle, mutta kysymysten esitysjärjestys ja tarkka muoto vaihtelivat haastattelutilanteessa sen mukaan, mihin haastateltavat keskustelua johdattivat. Teemahaastattelurunko on esitetty liitessä 1.

Haastattelut yleisimmin nauhoitetaan, jotta haastattelutilanteeseen palaaminen jälkikäteen olisi mahdollista. Nauhoittaminen mahdollistaa paitsi haastattelujen tarkan raportoinnin, myös haastattelutilanteen vuorovaikutuksen tarkastelun, mihin itse haastattelutilanteessa olisi vaikea keskittyä. (Tiittula & Ruusuvaori 2005, 14-15.) Ennen haastattelujen aloittamista haastateltavilta pyydettiin suullinen lupa haastattelujen nauhoittamista varten.

Haastattelut toteutettiin kesäkuussa 2019 Perhekuntoutusyksikkö Hermannin tiloissa, neuvotteluhuoneessa tai olohuoneessa sohvilla istuen. Haastattelupaikalla on todettu olevan vaikutusta haastattelun onnistumiseen. Haastattelijan tulisi valita haastatteluympäristö, jonka haastateltavat kokevat tutuksi ja turvalliseksi. Myös häiriötekijöiden minimoimiseen tulisi kiinnittää huomiota. (Eskola & Vastamäki 2015, 27-32.) Olin pyytänyt haastateltavia varaamaan haastatteluja varten noin tunnin. Haastattelujen kesto vaihteli 50 minuutista 74 minuuttiin.

Analyysia varten nauhoitettu aineisto muutetaan kirjoitettuun muotoon eli litteroidaan. Sen tarkkuuteen vaikuttavat tutkimuskysymykset sekä toisaalta käytetty tutkimusmetodi (Tiittula & Ruusuvaori 2005, 16). Tässä tutkimuksessa päätavoitteena oli tiedon kerääminen haastateltavilta eikä niinkään haastattelutilanteen vuorovaikutuksen tarkastelu. Siksi keskityin litteroinnissa sanoihin ja enkä ottanut huomioon kommunikaatiosta kertovia seikkoja, kuten äänenpainoja tai tauotuksia. Litteroinnin suoritin yleiskielellä ja litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 58 sivua.

4.3 Aineiston analyysi

Analysointimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, joka on yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä. Sisällönanalyysin avulla kirjalliseen muotoon saatettuja materiaaleja, kuten haastatteluja, voidaan analysoida objektiivisesti ja systemaattisesti. Tarkoituksena on luoda tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.)

Sisällönanalyysi voidaan jaotella aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen tai teoriaohjaavaan analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, kun taas teorialähtöinen analyysi tukeutuu johonkin tiettyyn teoriaan tai malliin. Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysi ei kuitenkaan suoraan perustu mihinkään teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103-109.) Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan teoriaohjaava, sillä sen analyysiä ohjaa valmis aiemman tiedon pohjalta muodostettu kehys.

Sisällönanalyysi aloitetaan aineiston litteroidun aineiston järjestämisellä, mikä voidaan toteuttaa muun muassa teemoittelemalla (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104-105). Teemoittelussa kyse on ennen kaikkea aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan, jolloin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105-107). Aineistoa toisin sanoen pelkistetään poimimalla tekstistä olennaisimmat asiat, jonka avulla pyritään löytämään tekstin merkityksenantojen ydin. Tutkimustulos ei kuitenkaan ole vielä se, mitä tutkittavat henkilöt sanovat. Sen sijaan tarvitaan merkitysrakenteiden tulkintaa, jonka avulla on päästä ikään kuin havainto-

jen taakse. Tutkimuksen tulkinnassa on oleellista käydä vuoropuhelua muiden alaan liittyvien tutkimusten kanssa sekä lisäksi käsitellä tutkimustuloksia teorian tasolla. (Moilanen & Rähkä 2018, 60-62, 66).

Aineiston yleiskielisen litteroinnin jälkeen tutustuin haastatteluaineistoon huolellisesti tehden samalla muistiinpanoja ja merkintöjä. Varsinaisen analysoinnin aloitin teemoittelulla. Tämän tutkimuksen teemahaastattelujen teemat olivat eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet, eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaiseminen, eettisesti oikein toimimisen tärkeys, selkäranka panna toimeksi sekä viidentenä työyhteisön ja esimiehen tuki ja käytäntöjen kehittäminen. Lisäksi kuudenneksi ja ennalta suunnittele mattomaksi teemaksi nousi ensimmäisessä haastattelussa perhetyöntekijöiden työssään käyttämä valta. Tästä aiheesta keskustelimme myös kaikissa myöhemmissä haastatteluissa. Taulukossa 1 on kuvattu analyysin etenemistä esimerkkien avulla. Yksityiskohtaisista suorista lainauksista muodostin ensin pelkistetympiä ilmauksia edeten alaluokkien kautta laajempiin teemoihin.

TAULUKKO 1. Aineiston analyysin eteneminen

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Teema
Ja sit just, että se menee jotenkin niin yksityiseen..me puututaan vanhemmuuteen. Että mä ajattelen, että se on jo aika iso eettisen pohdinnan paikka, että missä määrin ja millä sanoin ja miten ja millä keinoin..Lasten kasvattamiseen...Me liikutaan heti jo sillä alueella, että eettiset kysymykset on aika isoja. (Ha7)	Perhekuntoutuksessa puututaan vanhemmuuteen, joka on hyvin yksityinen asia ja siksi eettinen pohdinta on tärkeässä roolissa.	Yksityisyyteen puuttuminen	Eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet perhekuntoutuksessa
..ja sitten kyllä sitä työkavereiden kanssa tulee juteltua, onko ne tehnyt samanlaisia havaintoja tai onko ne miettinyt samoja asioita. (Ha3)	Eettistä pohdintaa vaativia tilanteita ratkaistaan keskustelemalla kollegan tai työryhmän kanssa.	Käytännön keinoja ratkaista tilanteita	Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaiseminen
Onhan se tavallaan niin itsestä toisaalta, että teen oikein että siitä seuraa hyvää itselle, mutta onhan se myös, että siitä seuraa myös hyvää muille. Että kun teet itse oikein ja muut tekee oikein niin sitten se on niin kuin yhtenäinen se ajatus ja siitä seuraa muille hyvää ja muut kun tekee hyvää niin myös sinulle. Että semmosta vastavuoroista niin kuin. (Ha2)	Eettisesti oikein toimimisesta seuraa hyvää sekä itselle että muille.	Motiivi toimia eettisesti oikein	Eettisesti oikein toimimisen tärkeys

4.4 Eettiset seikat ja luotettavuus

Eettisten näkökohtien huomioiminen tutkimuksen teossa on tärkeää. Tutkijan tulee ymmärrettävästi selvittää tutkimukseen osallistuville tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Olen- naista on osallistuvien vapaaehtoinen suostumus ja tutkittavilla on myös oikeus keskeyttää muka- naolonsa missä tahansa vaiheessa tutkimusta sekä lisäksi kieltää jälkikäteen itseään koskevan ai- neiston käyttö. Tutkimuksen yhteydessä hankittuja tietoja käsitellään ja säilytetään luottamukselli- sesti. Niitä ei luovuteta ulkopuolisille, eikä tietoja myöskään käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoi- tukseen. Lisäksi osallistujille taataan nimettömyys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125-133; Tiittula & Ruusuvoori 2005, 17.)

Tässä opinnäytetyössä eettisyydestä on huolehdittu toimimalla edellä mainittujen periaatteiden mu- kaan. Ennen tutkimuksen aineistonkeruun aloittamista toimitin tutkimukseen potentiaalisesti osallis- tuville henkilöille haastattelupyynnön, jossa kerrottiin tutkimuksen käsittelevän eettisiä kysymyksiä perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta. Haastattelupyynnössä mainittiin, että opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistujilla on oikeus kieltäytyä siitä sekä perua suostumus osal- listumiseen kaikissa tutkimuksen vaiheissa syytä ilmoittamatta. Lisäksi haastattelypyynnössä oli tie- toa haastattelussa kerättyjen tietojen luottamuksellisesta käsittelystä, huolellisesta säilytyksestä sekä tunnustustietojen salaamisesta. Haastattelupyynnön lisäksi toimitin haastateltaville haastattelun tee- mat, jotta haasteltavat pystyivät orientoitumaan aiheeseen. Haastattelujen aluksi pyysin haastatelta- vilta suullisen suostumuksen haastattelujen nauhoittamiseen.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on merkittävä osa tutkimusta. Tutkimusmenetelmien luotetta- vuutta arvioitaessa käytetään useimmiten validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Validiteetilla viita- taan siihen, onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä on luvattu, kun taas reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen toistettavuutta eli kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Hirsjärvi 2009, 231.) Laa- dullisen tutkimuksen piirissä edellä mainittuihin käsitteisiin on kuitenkin suhtauduttu kriittisesti, koska niiden on katsottu syntyneen osana määrällistä tutkimusta ja palvelevan siten vain määrällisen tutkimuksen tarpeita (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160).

Joka tapauksessa kaikessa tutkimuksessa, myös laadullisessa, tulee jollakin tavalla arvioida luotetta- vuutta. Tutkijan merkittävä tehtävä on antaa riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on toteutettu, jotta lukijan on mahdollista arvioida tutkimuksen tuloksia. On tärkeää muistaa, että tutkimusta arvi- oidaan kuitenkin ennen kaikkea kokonaisuutena. Tällöin oleellista on kiinnittää huomiota sisäiseen johdonmukaisuuteen eli koherenssiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163-164.)

Tämän tutkimuksen luotettavuuteen on voinut vaikuttaa haastateltavien pienehkö joukko ja se, että tutkimus suoritettiin vain yhdessä perhekuntoutusyksikössä. Lisäksi tutkimuksen luotettavuuteen on voinut vaikuttaa se, että kaikki haastateltavat olivat minulle entuudestaan tuttuja. Se, miten työtove- ruus on käytännössä vaikuttanut tutkimuksen tuloksiin, on hankala arvioida. Itse uskon työtoveruu- den edesauttaneen haastattelujen välitöntä, avointa ja rentoa ilmapiiriä. Yleisesti haastattelujen luo- tettavuutta voi heikentää haastateltavien pyrkimys antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi

2009, 206). Tutkimuksen luotettavuutta tukevia seikkoja tässä tutkimuksessa olivat muun muassa huolellisesti suunniteltu teemahaastattelurunko, hyvin sujuneet haastattelut, huolellinen litterointi, tulosten johdonmukainen raportointi sekä niiden monipuolinen vertailu aiempaan tutkimustietoon.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitän opinnäytetyön keskeiset tutkimustulokset. Kappaleessa 5.2 keskityn siihen, miten haastateltavat ratkaisevat eettistä pohdintaa vaativia tilanteita perhekuntoutusyksikön arjessa. Kappaleessa 5.3 avaan haasteltavien näkemyksiä eettisesti toimisen tärkeydestä. Kappale 5.4 keskittyy yhteen eettisen toiminnan mallin osa-alueeseen eli toimeenpanotaitoon sekä siihen liittyviin haasteisiin. Päätän tulosluvun kappaleeseen 5.5, jossa käsittelen haastateltavien näkemyksiä työyhteisön ja esimiehen tuesta ja toisaalta työyhteisön kehittämisestä. Sitaaateissa käytän merkintää Ha=haastateltava, josta jätin numeroinnin pois haastateltavien anonymiteetin takaamiseksi.

5.1 Eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet perhekuntoutuksen arjessa

Haastattelun esitietojen ja esipuheen jälkeen pyysin haastateltavia miettimään millaisissa arkisissa tilanteissa he huomaavat työn aiheuttavan heissä eettistä pohdintaa. Haastateltavat nostivat esiin etenkin erilaiset näkemyserot asiakkaan ja työntekijän välillä. Näkemyserot saattoivat liittyä muun muassa erilaiseen arvomaailmaan tai näkemykseen siitä, mitkä ovat perheen ongelmia perheen tämänhetkisessä elämässä.

Jos on omat arvot silleen vähän toisenlaiset kuin esimerkiksi perheen arvot. Niin siinä joutuu miettimään aika paljon, että mitenkä pitäisi tehdä ja kunnioittaa heidän mielihpidettään ja semmosia tilanteita. (Ha)

Myös työntekijöiden ja asiakkaan keskenään erilaiset kasvatustavat ja toimintamallit aiheuttivat eettistä pohdintaa perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta.

Se vanhempien kohtelu omia lapsiaan kohtaan. Että mitenkä on niin erilaisia tapoja ja käytänteitä lapsen kanssa olla ja kasvattaa sitä. Niitten kanssa on joutunut painimaan aika paljon. Että mikä on sitten se..jokaisella on omia tapoja, mutta missä menisi sitten...eettisesti semmonen rajapinta. (Ha)

Selkeimmäksi, kaikissa haastatteluissa esiin nousseeksi haasteeksi nimettiin ylipäättään rajanveto puuttumisen ja puuttumatta jättämisen välillä sekä toisaalta problematiikka sen suhteen, miten ja milloin puuttumisen tulisi tapahtua. Kuten eräs haasteltava tuo esiin, kysymys kytkeytyy vahvasti asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen:

No ensimmäisenä itellä tulee mieleen asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät kysymykset...aika usein on tilanteessa, jossa itse olisi viisasta toimia vaikkapa lasten kanssa tällä tavalla. Asiakas on sitä mieltä, että haluaa toimia toisella tavalla ja siinä on se pieni ristiriita, että kunnioittaako itsemääräämisoikeutta vai sitä näkemystä, joka itellä on vaikkapa lasten kasvatuksesta. (Ha)

Useimmissa parihaastatteluissa haastateltavat toivat esiin, että haasteena ei ole niinkään puuttuminen silloin, kun siihen on esimerkiksi vahva lainsäädännöllinen peruste, kuten fyysisen kurituksen lainvastaisuus, vaan enemminkin puuttuminen tai puuttumatta jättäminen tilanteissa, jotka asettuvat niin sanotulle "harmaalle alueelle".

Tietysti se, missä sitten tulee se raja vastaan on se, että on niitä asioita joihin on yksinkertaisesti vaan pakko puuttua. Jo sitten se, että jos siellä rupee olemaan sitä fyysistä kuritusta tai muuta. Siihen pitää puuttua samantien. Sitten kun ollaan siellä harmaalla alueella, niin sanotusti, niin se on se..vaikea paikka. Kun itsestä se on niin väärin,..voinko minä nyt sanoa vai että teetkö sitten hallaa itsellesi. Että kun se ei ole niin mustavalkoinen. Ei ole sitä joko tai. (Ha)

Niin sanottu "harmaa alue" tuli esiin useammassa haastattelussa. Haasteena näissä tilanteissa on monesti tilanteiden kompleksisuus sekä epäselvät syy-seuraussuhteet.

Enkä tarkoita nyt niitä selkeitä sellaisia..lyömistä tai sellaista asiaa, vaan tarkoitan nimenomaan vaikka henkistä väkivaltaa tai ihan sitä, että vanhemmalla ei ole vaan kykyä tunteiden käsittelyyn ja myös semmoseen empatiaan tai mentalisaatioon tai johonkin, että se lapsi jää tunteiden kanssa yksin. Niin semmosessa tilanteessa, että tavallaan missä menee se raja? Missä määrin me voidaan siinä tehdä jotain? Ja useinkaan ne tilanteet ei oo semmoisia, että voisi selkeästi sanoa, että tämä lapsi kärsii tällä ja tällä tavalla tästä ja että ette voi asua vaikkapa perheenä kotona. (Ha)

Haastateltavat nostivatkin esiin rajanvedon ja siihen liittyvän pohdinnan moniulotteisuuden. Kyse ei ole ainostaan päätöksen teosta koskien puuttumista tai puuttumatta jättämistä, vaan ennen tätä päätöstä asiaa on pitänyt pohtia eettisesti monesta eri näkökulmasta, kuten miksi, miten ja milloin puuttuu.

Päätökseen liittyy haastateltavien mukaan myös kysymys, siitä onko perhetyöntekijällä oikeutta määritellä normaalin perheen tavat ja käytänteet, kuten useampi haastateltava toi hyvin esiin.

Vaikka niin kuin olisi itsellä kuinka ajatus, että hei tuohon aikaan pitää olla hampaat pestynä sängyssä ja toinen viilettää vielä ulos niin just tämä, että kukas se minä olen sanomaan tästä. (Ha)

Ja työryhmänäkin on puhuttu välillä sitä, että mikä on se normaali, mitä me voidaan vaatia. Koska kaikissa perheissä se normaali on kuitenkin erilainen. Että vaikka mietittäis meidän omiakin perheitä niin kaikissa perheissä on ollut omat toimintatapansa, erilaiset rajat ja muut. Että mitä juttuja voi kattoa vähän niin kuin ns. sormien läpi ja mitä on sitten yritettävä vaatia, että lapsi voisi paremmin. Niin onhan se niin kuin aika iso kysymys sitten siinä. (Ha)

Haasteeksi koettiin myös sen sanottaminen, mitä vanhempien tietyllä tavalla toimimisesta konkreettisesti tulee seuraamaan esimerkiksi lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Kaksi haastateltavaa toi esiin hyvin syvällä perheen kulttuurissa olevat vanhempien asenteet ja toimintatavat, joita on vaikea konkreettisesti perhekuntoutuksessa käsitellä.

Joutuu tavallaan pohtimaan sitä, että se perhe lähtee tästä kotiin. Se lapsi elää ja kasvaa siinä perheessä..minä niin kuin tiedän tavallaan..mulla on sellainen olo, että se tulee näkymään ja hän tulee kärsimään siitä, mutta minä en voi tehdä sille mitään. (Ha)

Haasteelliseksi useamman haastateltavan mielestä koettiin lapsen aseman ja näkökulman syrjään jääminen. Yksi haastateltavista toi esiin myös eettisen pohdinnan ulottumisen kaikkeen toimintaan perhekuntoutuksessa, sillä työskentely koskettaa hyvin yksityisiä asioita, kuten vanhemmuutta.

Kyllähän se on jotenkin koko ajan sellaista eettistä pohdintaa ja eettisiä ristiriitoja ja senhän saa aikaiseksi..eettiset kysymykset melkein tilanteesta kuin tilanteesta. Että mä ajattelen, että silloin aina kun ollaan perheiden kanssa tekemisissä, mennään niin yksityiselle alueelle, että työntekijän eettisyys on koko ajan siinä puntarissa. Että ihan tosi arkisissa asioissa. (Ha)

Kaiken kaikkiaan haastateltavien oli helppo kertoa käytännön esimerkkejä perhekuntoutustyön arjessa esiintyvistä eettistä pohdintaa aiheuttavista tilanteista ja niistä syntyi keskustelua nopeasti.

5.2 Vaikeimmat eettistä pohdintaa aiheuttavat tilanteet

Haastateltavien mukaan vaikeimmat eettistä pohdintaa aiheuttavat liittyivät usein juuri edellä mainittuun puuttumiseen vanhempien kasvatuskäytäntöihin. Haastateltavat mainitsivat puuttumisen liian rajuihin kasvatuskäytäntöihin, mutta myös tilanteet, joissa vanhempi ei reagoi riittävästi lapsen tarpeisiin. Ylipäätään lapsen aseman syrjään jääminen nähtiin erittäin haasteellisena. Lisäksi useampi haastateltava toi esiin vanhempien uhkaavaan tai epäasialliseen käyttäytymiseen liittyvät haasteet. Tämänkaltaisissa tilanteissa eettinen pohdinta voi liittyä kohteliaasti ja ammatillisesti toimimiseen silloinkin, kun asiakas on toiminut päinvastaisella tavalla, kuten eräs haastateltava tuo esiin:

Tuli mieleen semmoset tilanteet, missä joku aikuinen asiakas käyttäytyy sillä tavalla asiattomasti tai epäkunnioittavasti tai loukkaavasti. Sillä tavalla, että se menee vähän oman ihon alle. Silloin joutuu tekemään sellaista ammattieettistä pohdintaa, kun ne omat tunteet ja semmoset ottaa vähän valtaa niin sitten joutuu miettiä, että vaikka haluan oikeasti aidosti auttaa tätä ihmistä vai missä määrin ne omat..vaikka joku se henkilökohtainen loukkaantuminen jostakin asiasta..missä määrin se näkyy siinä minun työssä..Siinä joutuu niin kuin kanssa sitä eettistä pohdintaa tekemään. (Ha)

Kaksi haastateltavaa liitti haasteet myös perhekuntoutuksessa tehtäviin kannanottoihin esimerkiksi lapsen sijoittamisen tai kotiutumisen puolesta. Vaikka perhekuntoutuksessa ei tehdäkään viranomaispäätöksiä, nähtiin perhekuntoutuksessa tehtävillä kannanotoilla olevan iso ja kauaskantoinen merkitys perheen ja erityisesti lapsen elämään.

5.3 Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaiseminen

Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemista pohtiessa haastateltavat toivat toistuvasti esiin valmiiden toimintaohjeiden ja -mallien puuttumisen. Eräs haastateltava tiivisti hyvin sen, että eettinen pohdinta on osa ammatillisuutta ja läsnä joka hetkessä:

Kyllä mä ajattelen, että se pitää olla osa sitä ammatillisuutta. Että niitä pohdintoja on pitänyt käydä jo ennen ja niitä pitää käydä koko ajan töitä tehdessä ja niitä pitää reflektoida vielä jälkeenkäinkin. (Ha)

Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemista kuvailtiin tasapainoiluksi ja taiteiluksi. Moni haastateltavista kertoi prosessin etenevän niin, että aluksi pohdintaa tehtiin itse ja hieman myöhemmin mukaan prosessiin tulivat myös kollegat. Eräs haastateltava kuvasi asiaa näin:

Joku tämmönen eettinen kompassi, se pitää vähän kalibroida välillä. Jonkun kanssa jutellen. Ettei nyt lähde menemään jotenkin pieleen..että omat tunteet alkaa pyörittään jonkun perheen kanssa.. (Ha)

Kollegojen tuen merkitystä eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisussa painotettiin kaikissa haastatteluissa. Eräs haastateltava kuvaili työyhteisöä peiliksi omille ajatuksille, johon pitääkin tukeutua, jotta omat ajatukset eivät jäisi kiertämään kehää ja niille sokeutuisi. Haastateltavien mukaan keskusteluja käytiin työvuoron aikana, raporteilla työvuorojen vaihtuessa, mutta myös työyhteisön yhteisissä palaverissa. Myös työryhmän jäsenten erilaiset vahvuudet ja ammattitaustat sekä niiden hyödyntäminen tuotiin esiin useassa eri haastatteluissa. Moniammatillinen työyhteisö sekä avoin keskustelukulttuuri koettiin tärkeäksi avuksi eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemissa.

Konkreettisesti eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemisen suhteen haastatteluissa painotui asioiden pohdinta monesta eri näkökulmasta. Lastensuojelulaki ja lapsen etu ohjaavat omalta osaltaan toimintaa, mutta kuten jo edellä on tullut esiin, siitä ei ole aina avuksi käytännön tilanteiden ratkaisemisessa. Haastateltavat kertoivat pohtivansa paljonkin etukäteen perusteluja ratkaisuilleen sekä sitä, millaisia seurauksia esimerkiksi johonkin asiaan puuttumisella tai puuttumatta jättämisellä voi olla. Eräs haastateltava kuvasi asiaa seuraavasti:

Jonkin verrankin käytän sitä, niin kuin semmoisena eettisenä mallinakin jos vaikka puuttumisesta puhutaan niin se, että kummasta on enemmän haittaa. Se että mä puutun vai siitä että mä jätän puuttumatta.. Ottaako jonkun asian puheeksi vai onko ongelmallisempaa, että sen ottaa puheeksi vai se, että jättää sen tässä kohdin ottamatta. (Ha)

Puuttumisen negatiiviset seuraukset haastateltavien mukaan liittyivät esimerkiksi tunteenpurkauksiin, kuten loukkaantumiseen tai suuttumiseen, ja työntekijän ja asiakkaan välisen luottamuksen vahingoittamiseen.

Kaikissa haastatteluissa keskustelimme siitä, että eettistä pohdintaa vaativissa tilanteissa ei ole olemassa yhtä ainoaa ja oikeaa tapaa toimia. Eettistä pohdintaa vaativissa tilanteiden ratkaisemista pohtiessaan usea haastateltava toi esiin pyrkimyksen ymmärtää asiakasta ja hänen toimintatapojaan. Asiakkaan kuuleminen nähtiin tärkeänä. Useassa yhteydessä tuli esiin myös mustavalkoisen ajattelun toimimattomuus perhekuntoutuksessa.

Niin täällä pitää selvittää se, että miksi joku ajattelee silleen niin kuin se ajattelee. Itse ei ymmärrä sitä, mutta sitten on pakko kuunnella sitä. Että siellä voi olla sukupolvien ketju, joka saa ajattelemaan. (Ha)

Haastatteluissa tuli esiin myös eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemisen aikajänne. Haastateltavat kertoivat, että osassa tilanteita ratkaisu on tehtävä nopeasti, mikä voi osaltaan vaikuttaa eettistä harkintaa. Tällaisissa tilanteissa jälkikäteiset keskustelut ovat erityisen tärkeitä. Toisaalta toisessa haastattelussa eräs haastateltava toi vastakkaisen näkemyksen siitä, että monet asiat, erityisesti isompiin linjauksiin liittyvät, eivät vaadi nopeaa ratkaisua.

Eräessä haastattelussa nostettiin esiin myös tärkeä ajatus siitä, että eettisten ristiriitojen välttäminen ei ole tässä työssä mahdollista eikä niitä voi aina ratkaista esimerkiksi keskustelemalla. Varsinaisen ratkaisemisen sijaan tärkeämpää onkin olla tietoinen ristiriidoista ja kyky pystyä tarkastelemaan asiaa eri näkökulmista.

Työkokemuksen koettiin yleisesti helpottavan eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemisessa. Kokemuksen koettiin tuovan uskallusta nostaa vaikeita asioita keskusteluun sekä varmuutta ja rentoutta omaan työöteeseen. Työkokemuksen myötä tiettyjen asioiden kuvailtiin ”automatoituvan ja iskostuvan takaraivoon”. Toisaalta eräs haastateltava huomasi kokemuksessa myös automatoitumiseen liittyvän vaaran:

Äkkiseltään vastaisi saman tien, että totta kai vaikuttaa, mutta mä en oo ihan varma siitä. Tai siis oon kyllä varma, että vaikuttaa se kokemus, mutta kyllähän se kokemus voi viedä pieleenkin. Siis silleen, että näin minä olen aina tehnyt. (Ha)

Kahdessa haastattelussa haastateltavat toivat myös yleisen elämäkokemuksen merkityksen ja sen positiivisen vaikutuksen eettistä pohdintaa vaativille tilanteille.

5.4 Eettisesti toimimisen tärkeys

Eettisesti oikein toimiminen nähtiin tärkeäksi useasta eri näkökulmasta. Ensinnäkin sen kuvailtiin olevan pohja kaikelle ammatilliselle toiminnalle, merkittävä osa ammatillisuutta tai ylipäätään edellytys tämänkaltaiselle työlle. Toisaalta eettisesti oikein toimiminen koettiin tärkeäksi siksi, että perhekuntoutustyössä kyse on lapsista ja hyvin kauaskantoisista vaikutuksista heidän elämäänsä. Lisäksi eettisesti oikein toimiminen on erityisen tärkeää siksi, että perhekuntoutustyössä puututaan asiakkaiden melko intiimeihin asioihin, perhe-elämään ja yksityisyyteen. Epäeettisesti tehty sosiaalialan työn ajateltiin olevan paitsi turhaa, myös vahingollista. Haastateltavat pohtivat tässä yhteydessä myös asiakslähtöisyyttä sekä vilpitöntä halua auttaa ja tukea asiakasperheitä.

Haluaa tehdä oikein. Ja halu auttaa on niin kuin huutomerkin kanssa tässä. Kyllä minä haluan auttaa näitä ihmisiä. Haluan tehdä tätä työtä. Ja niin, että ne ihmiset saisi sen, mitä ne on lähteneet hakemaan ja pystyisivät perheenä elämään ja onnistumaan. (Ha)

Lisäksi eettisesti oikein toimimisen motiivia pohtiessaan haastateltavat nostivat esiin ihmisen luontaisen halun toimia eettisesti oikein, sillä siitä seuraa hyvää niin tekijälle kuin muille ihmisille. Oikein toimiminen nähtiin myös mielihyvän lähteenä itselle sekä edellytyksenä omalle hyvinvoinnille. Tähän

liittyen moni löysikin eettisesti oikein toimimisen taustalta myös hieman itsekkään tai jopa narsistisen ajatuksen.

5.5 Selkärangaa panna toimeksi

Haastatteluissa kerroin lyhyesti Restin eettisen toiminnan mallista sekä sen yhdestä osa-alueesta eli toimeenpanotaidosta, jota kuvailin myös selkärangaksi panna toimeksi. Kaikissa haastatteluissa tuli esiin, että haastateltavien oli helppo omakohtaisesti tunnistaa käytännön tilanteita, joissa toimeenpanotaito tai rohkeus panna toimeksi on itsellä jäänyt puuttumaan.

Syiksi haastateltavat arvioivat muun muassa halun välttää vanhempien kasvojen menetys esimerkiksi tilanteessa, jossa oli läsnä muita asiakasperheitä. Toisaalta haastateltavat eivät halunneet loukata asiakkaita tai romuttaa yhteistyötä. Yksi haastateltava toi esiin myös vanhempien auktoriteetin murenemisen, mikäli työntekijä puuttuu toistuvasti lapsen käytökseen oman vanhemman sijaan. Joskus toimeenpanotaidon puutteen syyksi arvioitiin työntekijän väsymys esimerkiksi silloin, kun työn kuormittavuus on hetkellisesti kasvanut asiakasperheiden haastavien tilanteiden vuoksi. Lisäksi yksi haastateltava nosti esiin henkilökohtaiset epämukavuusalueet:

Uskon, että kaikilla on varmaan joku just sellainen epämukavuusalue ja itsekin tunnistan omat sellaiset, että nyt en tästä asiasta...en haluaisi sanoa ja sitten niin kuin pitää ihan itsensä kasata ja tsempata ja miettiä, että no miten minä tämän sanon, kun tämä nyt on minun vaan pakko sanoa ja käydä läpi, vaikka minä en sitä halua. (Ha)

Haasteeksi toimeenpanotaitoon liittyen nostettiin sekä asioiden pohtiminen monelta eri kantilta että asiakkaan ymmärtämisen kulttuuri. Haastateltavat kuvasivat toimeenpanotaidon ja toisaalta asiakkaan ymmärtämisen välistä ristiriitaa muun muassa näin:

Välillä se pitäisi mennä vaan..Ei se haittaa, että sua vähän väsyttää. Että pitää silti mennä ulos. Niin kun vähän sellaisella ajatuksella, että jäädään pohtimaan sitä väsymystä. Mistä se on tullut ja mihin se on mennyt ja sitten ei mennä ulos. Sille lapselle on tärkeää päästä ulos. Että joskus vaan täytyy asioita tehdä. Että ei mennä sellaiseen liikaan pohtimiseen tai ymmärtämiseenkään. (Ha)

Ainakin itse välillä miettii ja pohtii jotenkin niin monelta ja monen ihmisen kantilta ja sit jää se toteutus..että sitten meinaa mennä solmuun..että ei menetä yhteistyötä ja että ei tee sitä ja tätä ja tuota ja kuka puuttuu ja kuka sanoo ja miten, että sitten menee liikaa siihenkin, että jotenkin..Joskus pitäisi olla..ainakin itse koen..pitäisi olla suoriivaisempi. Että sitten se loputon eettinen vatulointikin..(Ha)

Asiakkaan ymmärtäminen nähtiin kuitenkin tärkeänä, kunhan se ei käänny liialliseksi hyväksymiseksi. Asiakkaan ymmärtäminen koettiin oleelliseksi kokonaiskuvan, mutta myös asiakkaan käyttäytymisen taustalla vaikuttavien syiden hahmottamiseksi.

Ymmärrys lisää sitä, että sietää enemmän jotain asioita, joita vois olla muuten vaikka vaikea sietää. Kun ymmärtää jotain asioita, mistä tää tulee. Vaikka vanhemman ky-

vyttömyys olla vanhempi, kun kuulee hänen oman lapsuustarinansa. Kyllähän se ymmärrys siitä kasvaa ja sitten on helpompi yrittää auttaa, kun ilman sitä tarinaa näkisi vaan sen ilmiäsen, joka voi olla aika luotaantyyntävääkin. (Ha)

Restin mallin mukaisista eettisen toiminnan osa-alueista juuri toimeenpanotaito nähtiin selkeästi kaikista haastavimpana osa-alueena. Useampi haastateltava kertoi, että sitä on joutunut käytännön perhekuntoutustyössä tietoisesti harjoittelemaan.

Tunnistin aivan täysin tuon asian omalta kohdaltani. Siinä käy just noin, että nuo kolme ensimmäistä tavallaan täyttyy ja sitten se viimeinen jää. Mutta ajattelen, että se on asia mitä omalla kohdalla on joutunut opettelemaan paljon tänä aikana, kun olen ollut täällä ja edelleen opettelen sitä. (Ha)

..mä havaitsen kyllä asioita ja oon motivoitunut niitä hoitamaan, mutta mielellään on hyvässä yhteistyössä, että sitten voi jättää puuttumatta asioihin, jotka jälkeensä harmittaa, että oikeesti tohon olisi pitänyt puuttua, mutta mä en..ei tullut sitä sanottua. Että sitä on pitänyt ainakin ite ihan harjoitella. Että ei tämä yhteistyö tästä pilalle mene, vaikka mä sanon asioita suoraan. Mä oon tehnyt työtä sen suhteen aika paljonkin..että oppinut sitä tekemään, että sillä lailla mä tunnistan ton hyvin, että toi on ainakin omasta mielestä semmonen kehittämisen kohta ollut, ehkä vieläkin olis. (Ha)

Kaikkien haastateltavien mielestä persoonalla koettiin olevan vaikutusta eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemiseen. Persoonan koettiin olevan tärkeä osa tätä työtä ja omana aitona itsenä pysyminen merkityksellisenä myös työn tuloksellisuuden näkökulmasta. Toisaalta persoonallisuuserojen ajateltiin myös tarjoavan hyötyjä erilaisten asiakaspersonallisuuksien kanssa työskennellessä. Työyhteisössä olevien erilaisten persoonallisten työotteiden kautta koettiin myös avautuvan mahdollisuuksia ottaa oppia kollegalta ja sitä kautta kehittää omaa persoonallista työtapaa.

5.6 Työyhteisön ja esimiehen tuki ja työyhteisön kehittäminen

Kaikissa haastatteluissa tuli esiin, että eettistä pohdintaa vaativat tilanteet kuormittavat henkisesti. Tässäkin yhteydessä esiin nostettiin harmaalla alueella toimiminen ja oman toiminnan perustelemisen ja tarkastelu eri näkökulmista. Käytännössä kuormitus näkyi muun muassa työasioiden pohtimisena myös vapaa-ajalla.

Että jää miettimään niitä. Ei pystykään olemaan ihan sillä lailla, että jättää työt tänne töihin. Vaan miettii ehkä jopa kotonakin sitä, että mitenkähän tekisin tämän asian kanssa tai sitten koittaa ymmärtää.. että ei ole vielä jotain asiaa ymmärtänyt ja koittaa miettiä, että mitkä siihen on johtanut. (Ha)

Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden pohtimiseen työn ulkopuolella suhtauduttiin kaksijakoisesti. Yhtäältä sen ajateltiin olevan osin väistämätön osa sosiaalialan työtä, toisaalta se koettiin kuormittavana. Useamman haastateltavan kohdalla kuormitusta lisäsi myös tietoisuus siitä, että työasioita ei pitäisi joutua miettimään vapaa-ajalla. Toisaalta eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden miettimisestä vapaa-ajalla saattoi seurata myös jotakin hyvää asiakkaan näkökulmasta.

Tämä on ihmissuhdetyötä ja siinä ei voi vetää niin tiukalle niitä liinoja. Joskus se on ehkä palkinto siitä ajatustyöstä nähtävissä, kun sitä on pohtinut ja miettinyt ja sitten tietää, miten pitää tehdä. Se voi olla, että sitten ratkaisee sen ongelman ja asiakaskin saa siitä jotakin apua. Mutta eihän se kivaa tietysti ole niitä kotona mieltä. Kun ei omalle mielelleen pysty aina mitään.. (Ha)

Eräs haastateltava toi tässä yhteydessä esiin, että kuormittavuudesta huolimatta ammattieettinen pohdinta ja muun muassa omien ajatusten kyseenalaistaminen ja muiden näkökulmien kuunteleminen on tärkeä osa työtä.

Kuormittavuuteen nähtiin vaikuttavan merkittävästi se, millainen asiakaskunta yksikössä kullakin hetkellä on. Haasteellisten asiakastilanteiden esiintyminen taajaan aiheutti kuormitusta haastateltaville, mikä näkyi hetkittäin asioiden menemisenä työntekijän ”tunteisiin” tai ”ihon alle”. Erityisen kuormittavina mainittiin fyysisesti uhkaavat tilanteet tai provosoivasti käyttäytyvät asiakkaat. Kuormittavaksi koettiin myös ajoittainen kiire.

Työyhteisön tuki koettiin erittäin tärkeäksi kaikissa haastatteluissa. Kuormituksen helpottamiskeinoiksi mainittiin työvuorossa kollegojen kanssa keskustelu eli niin sanottu tilanteiden purku. Vastauksista välittyikin vahva luottamus kollegoihin.

Se on tietyllä tavalla meidän voima se..kun tulee se..onko väärin sanoa heikko hetki..tai kun tuntuu, että kaikki kaatuu päälle. Kun sää jaat sitä kollegoiden kanssa, niin nepä tuleekin sitä taakkaa yhdessä nostamaan. Että ei kuolekaan sinne alle. Sen takia mä ainakin luotan näihin täysin. (Ha)

Tuntuu kyllä ihan kammottavalle sellainen skenaario siitä, että siihen työyhteisöön ei voisi luottaa. Että sen kanssa ei voisi jakaa asioita, koska sitten kyllä tuntuisi että se työ muuttuisi ihan mahdottomaksi. En minä näe miten se edes voisi toimia, jos...Että se on kyllä tän työn perusta, että työyhteisö toimii. (Ha)

Kuormittavuutta helpottavina tekijöinä mainittiin myös mahdollisuus keskusteluihin esimiehen kanssa. Esimiehellä nähtiin olevan tärkeä rooli työpaikan eettisenä suunnannäyttäjänä, linjanvetäjänä ja eräänlaisena eettisen riman asettajana. Tärkeäksi koettiin se, että esimiehen tuki kiinnittyy vahvasti yksikön arkeen:

Että siis semmosta realistista arkeen liittyvää puhetta..eikä sellaista kirkasotsaista jontenkin..Tällä mä tarkotan sitä, että ymmärtää sen, että asiat välillä on sillä harmaalla alueella ja että joutuu miettimään ja ne ei ole aina ihan yksinkertaisia. (Ha)

Lisäksi koettiin tärkeänä se, että esimies lähtökohtaisesti luottaa työntekijöiden ammattitaitoon ja arvostaa sitä.

Tilanteet on nopeita ja ne on erilaisia ja niihin vaikuttaa kauheen monet asiat, joita ei voi niin kuin nähdä. Niin mä ajattelen, että se esimiehen luottamus siihen, että niissä olosuhteissa ja niissä tilanteissa on varmaan toimittu oikein. Tai jos ei ole, niin siihen

on totta kai syytä puuttua. Mutta, että lähtökohtaisesti ajatus siitä, että esimies luottaa, että täällä eettisestikin tehdään ihan riittävän korkeatasoista työtä (Ha)

Myös avoin ja luottamuksellinen työntekijä-esimiessuhde nousi esiin haastatteluissa. Tärkeäksi koettiin se, että esimiehen kanssa voi rehellisesti ja avoimesti keskustella eri asioista ilman pelkoa leimautumisesta huonoksi työntekijäksi. Lisäksi kuormittavuutta helpottavina tekijöinä mainittiin työnohjaus, mahdollisuus keskusteluihin yksikön terapeutin kanssa, työkykyä ylläpitävä toiminta sekä erilliset esimiehen pienemmät huomioimiset kiireen keskellä. Työyhteisön kehittämiseen liittyvään kysymykseen suurin osa haastateltavista vastasi perusasioiden, kuten keskustelumahdollisuuksien ja esimiehen tuen olevan kunnossa jo nyt.

Se kyllä näyttää aika hyvälle. Jotenkin on silleen semmonen turvallinen ja luottavainen olo silleen tästä työyhteisöstä. (Ha)

Toisaalta haastatteluissa nousi esiin ajatus siitä, että vaikka perusasiat ovatkin kunnossa, aina voisi olla paremmin ja kehittäminen on tärkeää. Varsinaisina kehitysehdotuksina mainittiin erityisesti kiirekausina erillisen yhteisen ajan järjestäminen, jotta myös silloin työntekijöillä olisi enemmän aikaa pysähtyä pohtimaan omaa työtään.

Kiireen keskellä se työn linjaaminen on ihan tosi tärkeää. Että kun olis sitä yhteistä aikaa niin sitten just se, että tavallaan mennään jonkun perheen kanssa oikeeseen suuntaan tai tehdään niitä juttuja, joita koetaan, että se tilanne tarvii. (Ha)

Lisäksi nousi esiin ajatus asiakkaiden äänen entistä paremmasta huomioimisesta esimerkiksi asiakaspalautetta keräämällä. Eräs haastateltava piti eettisten asioiden äärelle pysähtymistä äärimmäisen tärkeänä, jotta se ei jäisi "lennosta pohtimiseksi ja jälkeenpäin reflektoiduksi". Haastattelussa nousikin idea aihetta käsittelevästä kehittämispäivästä. Myös eettisten kysymysten huomioiminen entistä paremmin työhönohjauksessa tuli esiin yhdessä haastattelussa.

Haastattelujen loppuun kysyin haastateltavien yleisiä ajatuksia eettisyydestä ja siihen liittyvistä kysymyksistä. Eettisyyttä kuvailtiin tärkeäksi, mielenkiintoiseksi, pohdinnanarvoiseksi ja monitahoiseksi aiheeksi. Osa haastateltavista koki aiheen aluksi vaikeaksi, mutta sen kiinnittyminen jokapäiväiseen työhön helpotti aiheen lähestymistä. Monisyisen luonteen vuoksi eettisyys nähtiin ylipäättään haastavana aiheena. Eräs haastateltava kiteyttikin perhekuntoutustyön eettisyyteen liittyvän haasteen seuraavasti:

Niin kai se eettisyyden paradoksaalisuuskin on, että se lähtee siitä oikeasta ja väärästä, mutta että sitten niin kuin..kun asiat eivät ole musta-valkoisia näissä meidän töissä kuitenkaan. Niin kuin se kirjo ja harmaa alue on laaja. (Ha)

Kaiken kaikkiaan harmaa alue tuli esiin haastatteluissa toistuvasti eri yhteyksissä. Juuri se termi kiteyttääkin erinomaisesti eettisiin kysymyksiin liittyvät haasteet perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta ja kuvaa perhekuntoutustyölle leimallista tilannesidonaisuutta.

5.7 Kysymys vallasta perhekuntoutuksen arjessa

Ensimmäisessä parihaastattelussa varsinaisten teemahaastattelurungon kysymysten läpikäymisen jälkeen keskustelumme kääntyi työntekijöiden käyttämään valtaan perhekuntoutuksessa. Olin itse jäänyt pohtimaan Pohjolaisen (2019) väitöskirjassaan esiin tuomaa ajatusta siitä, miten paljon perhetyöntekijät käyttävät valtaa käytännön työssään, vaikka eivät olekaan vastuussa viranomaispäätöksistä. Koska aiheesta syntyi mielenkiintoinen keskustelu, joka linkittyi myös haastattelujen teemoihin, halusin nostaa kyseisen aiheen osaksi kaikkia haastatteluja.

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä siitä, että valta on yllättävän paljon läsnä perhekuntoutuksessa arjessa siitäkin huolimatta, että perhekuntoutustyöntekijöiden käyttämä valta on luonteeltaan epävirallista. Valta tulee käytännössä esiin muun muassa siinä, että sosiaalityöntekijöiden tekemät viranomaispäätökset perustuvat osaltaan yksikön arvioon perheestä. Useat haastateltavat nostivat esiin myös kirjaamiseen liittyvän vallan.

Sillä on valtavasti valtaa, miten kirjataan, mitä kirjataan, mitä sanamuotoja ja sanoja käytetään ja sitten taas asiakasprosessissa kirjaukset on ne, mitkä jää ja ne on ne, mihin päätöksiä perustetaan. Kyllä meillä on sitä valtaa ihan tosi paljon ja sitä pitäisi tässä enemmän mieltä just. (Ha)

Niin ja onhan siinä vallankäyttöä, jos nostaa sieltä pelkästään esimerkiksi negatiivisia asioita. Että meillä on valta valita, että kehutaanko me positiivisia puolia vai nostetaanko me vaan pelkästään sitä roskaa sieltä. (Ha)

Toisaalta yksi haastateltavista pohti, että vallankäyttö on omalla kohdalla kirjauksissa minimoitu sillä, että kirjauksiin sisällyttää vain ne asiat, jotka on sanottu tai mitä on tapahtunut. Toinen haastateltava puolestaan koki erityisen hyvänä sen, että varsinkin asiakkaiden kuntoutusjakson yhteenvetoja laadittaessa sanamuotoja pohditaan koko työryhmän kesken.

Valta liittyy myös työntekijöiden omaan käsitykseen siitä, millaisia perheiden tulisi olla ja miten hyvin erilaisuutta siihen liittyen siedetään.

Semmonen perheiden erilaisuuden sietäminen. Minkä verran me käytetään valtaa siihen, että me muokataan meidän perheistä meidän oman perhekäsityksen mukaisia keskiluokkaisia perheitä, joita perheiden kuuluu olla... tietysti sitten jossain kohdassa se on lapsille huonoksi, kun perheen erilaisuudet on jotain sellaisia... mutta paljon mietin sitä, että minkä verran hyväksytään sellaista erilaisuutta, joka ei ole kuitenkaan lapsia vahingoittavaa. Ja se on sellainen asia, mitä pitäisi kauheesti mieltä ja olla tarkkana siinä. Että me ei lähdetä puuttumaan sellaiseen, mihin ei puuttua tarvitse. (Ha)

Ylipäätään asiakkaan ja työntekijän roolien vuoksi valta-asetelma perhekuntoutuksessa on epäsymmetrinen.

Sittenhän on se rooli heti siinä. Että on tällainen ihminen, joka neuvoo, ohjaa, opastaa ja sitten on joku ohjattava... Me ei sillä lailla olla tasavertaisessa asemassa, jos sitä miettii siltä kannalta. (Ha)

Työntekijän valta-asema tuo myös valtuutuksen puuttua ja käyttää kontrollia, silloin kun se on tarpeen. Neuvottelusta huolimatta perhekuntoutustyössä tulee myös tilanteita, jolloin vanhempien toimintaan on puututtava.

Että on se valta-asema semmonen minkä pohjalta, valtuuttamana saa puuttua. Ja täytyy puuttua. (Ha)

Valta-asemasta huolimatta kaksi haastateltavaa nosti esiin tärkeän seikan koskien yksikön toimintakulttuuria, joka painottaa dialogisuutta ja yhteisen ymmärryksen luomista.

Meillä täällä ei ole ollut minun mielestä missään vaiheessa semmoista toimintakulttuuria, että jos me päätetään, että tää asia meidän täytyy ottaa vakavasti puheeksi vanhemman kanssa, niin mejän tyyli ei ole sellainen, että me kerromme, kuinka sinun olisi pitänyt toimia. Se ei ole niin kuin se lähtökohta. Vaan nimenomaan, että me kuunnellaan ja yritetään ymmärtää, mistä lähtökohdista tää ihminen toimi niin kuin toimi ja keskustellen käydä sitä ja tuoda totta kai myös meidän näkökulmaa asiaan, mutta se just ei ole sellainen, että ylhäältäpäin ruvettais neuvomaan, että miten sinun täytyy tehdä. Että se on se keskustelukulttuuri...tavoite meillä on kuitenkin aina täällä, että pyritään yhteisymmärrykseen jollain tasolla. (Ha)

..Niin silti että vaikka ne vanhemmat saattaisivat olla tosi eri mieltä niin siitä huolimatta meillä mun mielestä se pysyy se taso..Mun mielestä se on niin kuin eettisyyttä. Että siitä huolimatta me yritetään ainakin edes luoda keskustelua. Ja aina, että mikä on kuitenkin sen vanhemman näkemys ja vanhemman mielipide siihen asiaan, vaikka me ei voida sille mitään, jos ne on tosi vastakkaiset. (Ha)

Yhteenvedona voi todeta, että haastateltavat tunnistivat perhekuntoutustyöntekijän ja asiakkaan välisen valta-aseman sekä osasivat nimetä tilanteita, joissa se työn arjessa näyttäytyy. Yhteisen ymmärryksen luomista ja dialogisuutta painotettiin silloinkin, kun työntekijän ja asiakkaan näkemykset eriävät toisistaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä selvitettiin eettisiä kysymyksiä perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyö antaa kuvan siitä, millaisina eettiset haasteet näyttäytyvät perhekuntoutuksessa työskentelevän ammattilaisen näkökulmasta ja millaista eettistä kuormittavuutta ne aiheuttavat. Koska eettisiä kysymyksiä ei ole aiemmin tutkittu tämän ammattiryhmän ja ammatillisen kontekstin näkökulmasta, tuotti se uutta tietoa aiheesta.

Teoreettisena viitekehyksenä työssä toimi James Restin ja hänen työtovereidensa luoma eettisen toiminnan malli, jonka mukaan ammattieettinen toiminta koostuu neljästä komponentista: eettisestä herkkyydestä, moraalis-eettisestä ongelmanratkaisutaidosta, eettisestä motivaatiosta ja eettisestä toimeenpanotaidosta.

Aineisto kerättiin teemahaastatteluin ja haastateltavina toimivat Perhekuntoutusyksikkö Hermannin työntekijät kesäkuussa 2019. Tutkimustulosten perusteella perhekuntoutustyöntekijät kohtaavat paljon eettistä pohdintaa vaativia tilanteita työssään. Eettistä pohdintaa vaativat tilanteet kohdistuivat erityisesti eettisiin ongelmiin, eettisten dilemmaan sijaan. Haastateltavien oli helppo nimetä käytännön perhekuntoutustyössä kohtaamiaan eettistä pohdintaa vaativia tilanteita, minkä voidaan nähdä ilmentävän Restin mallin ensimmäistä osatekijää eli eettistä herkkyyttä. Havainto poikkeaa Sinkkosen ja Laulaisen (2010) kyselytutkimuksen tuloksesta, sillä kyseisessä tutkimuksessa mukana olleista 209 sosiaalialan johtajasta 13 ei tunnistanut lainkaan eettisiä ristiriitatilanteita omassa työssään viimeisen vuoden ajalta.

Moraalis-eettinen ongelmanratkaisutaito välittyi haastateltavien kertomuksissa siinä, miten kaikki haastateltavat pohtivat tilanteita esimerkiksi puuttumisen tai puuttumatta jättämisen sekä näiden aiheuttamien seurausten näkökulmasta. Eettinen motivaatio heijastui tässä aineistossa haastateltavien halussa tehdä oikein ja vilpittömästi auttaa asiakasperheitä. Toimeenpanotaito koettiin selkeästi vaativimmaksi eettisen toiminnan osa-alueeksi ja kaikki haastateltavat tunnistivat kohdanneensa työssään siihen liittyviä haasteita.

Eettistä pohdintaa vaativien tilanteiden ratkaisemiseksi haastateltavat eivät juuri käyttäneet varsinaisia malleja tai menetelmiä. Tilanteiden ratkaisemisessa painottui reflektiivisyys, joka tuli muun muassa esiin asioiden pohtimisena monesta eri näkökulmasta. Erityisesti haastateltavat pohtivat rajanvetoa puuttumisen tai puuttumatta jättämisen välillä siitä näkökulmasta, millaisia seurauksia kummallakin vaihtoehdoilla toimintamallilla on. Juujärven (2007, 146) mukaan moraalinen ongelmanratkaisu voikin olla joko intuitiivista tai reflektiivistä. Sekä intuitio että reflektio ovat tiedonkäsittelyllisiä prosesseja, mutta ne eroavat merkittävästi toisistaan. Intuitiossa painottuvat nopeus, automaattisuus ja tilannesidonnaisuus. Reflektiossa puolestaan korostuvat päättelyketjun tietoinen tarkastelu ja analyttisyys. Vaikka intuitiivinen ja reflektiivinen ongelmanratkaisu voidaan nähdä monilta osin toistensa vastakohtina, ammattieettinen ongelmanratkaisu on useimmiten yhdistelmä kumpaakin ratkaisumallia. Tässä aineistossa intuitiivinen päätöksenteko liittyi erityisesti nopeisiin ja ennakkoimattomiin tilanteisiin.

Eettisiä kysymyksiä perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta ei ole ennen tiettävästi tutkittu. Sosiaalityöntekijöiden työssään kohtaamia eettisiä kysymyksiä on sen sijaan tutkittu esimerkiksi useammassa pro gradu-työssä (ks. Mahlanen 2008, Vuorenmaa 2012, Niemi 2016). Sosiaalityöntekijän erilaisen työnkuvan ja viranomaisroolin vuoksi tulokset eivät kuitenkaan olleet helposti vertailtavissa perhekuntoutustyöntekijöiden kokemuksiin. Sen sijaan löysin yhtymäkohtia oman aineistoni ja Pohjolaisen (2019) väitöskirjatutkimuksen välillä. Pohjolainen (2019) haastatteli väitöskirjatutkimuksensa perhetyöntekijöitä ja havaitsi heidän käyttävän moraalista harkintaa ennakoidessaan oman toimintansa vaikutusta perheen tilanteeseen erityisesti silloin, kun työntekijöiden ja vanhempien näkemykset lapsen hyvinvoinnista eroavat toisistaan. Lisäksi Pohjolainen tuo esiin problematiikan, joka nousi esiin myös omassa aineistossani. Vaikka lastensuojelutyölle on vankka lainsäädännöllinen ohjeistus, eettiset kysymykset ovat paitsi aika- ja paikkasidonnaisia, myös alati muuttuvia. Tämän takia perhetyöntekijällä tulee olla kykyä ratkaista tilanteita nopeasti omien ammattieettisten arvojen mukaisesti samalla vanhempien arvoja kunnioittaen. (emt., 135.) Tehtävä ei ole aivan helppo, mikä tuli esiin omassa aineistossani.

Tämä tutkimus vahvisti aiempaa havaintoa siitä, että sosiaalityössä yleiset eettiset periaatteet ovat usein riittämättömiä kertomaan, kuinka työntekijän tulisi toimia käytännössä eettistä pohdintaa vaativissa tilanteissa. Eettisten periaatteiden rinnalle onkin peräänkuulutettu moniäänisyyttä ja -tulkinnaisuutta painottavaa, tilanneherkkää ja neuvottelullista lähestymistapaa, johon sosiaalityön kirjallisuudessa on viitattu muun muassa termein moraalinen järkeily, eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka sekä eroihin perustuva sosiaalityö (ks. Forsberg 2011; Juhila 2016; Laitinen & Väyrynen 2011). Haastateltavat kuvasivat tätä toistuvasti muun muassa harmaalla alueella liikkumisena, tasapainoiluna ja taiteiluna. He pohtivat paljon puuttumisen tai puuttumatta jättämisen seurauksia, mutta myös asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta.

Kaiken kaikkiaan haastatteluissa heijastui työntekijöiden kyky ymmärtää tilanteiden monimutkaisuutta sekä sitä, että useimmiten absoluuttisesti oikeita ja vääriä toimintatapoja ei ole edes olemassa. Tuen ja kontrollin välinen ristiriita nousi voimakkaasti esiin haastatteluissa. Tähän liittyvä jännitteisyys kuvattiin haastatteluissa isona osana perhekuntoutustyön arkea, ja ikään kuin eräänlaisena väistämättömänä totuutena, jonka työntekijät ovat hyväksyneet.

Erojen kunnioittaminen tuli vahvasti esiin aineistossa, vaikka kukaan haastateltavista ei tätä nimitystä käyttänytkään. Se tuli esiin tavassa kunnioittaa erilaisia tapoja elää sekä pohdintoissa siitä, mitä on esimerkiksi normaali perhe tai riittävän hyvä vanhemmuus ja ennen kaikkea kuka sen määrittelee. Erityisen hyvin se tuli esiin keskusteluissa vallasta, jonka ylimääräisenä teemana otin haastatteluissa esiin. Haastateltavat tunnistivatkin hyvin perhekuntoutustyöhön liittyvän vallan elementin. Lisäksi erojen kunnioittaminen tuli aineistossa esiin siten, että haastateltavat painottivat työssään aktiivista vuorovaikutusta, dialogisuutta, neuvottelevaa otetta sekä vilpitöntä tahtoa ymmärtää vanhempien ratkaisuja ja elämäntilanteita.

Erojen kunnioittaminen käytännön perhekuntoutustyön nopeasti vaihtuvissa ja vaativissa tilanteissa voi kuitenkin olla ajoittain haasteellista, kuten tässäkin tutkimuksessa tuli esiin. Haastateltavat kuvaivat ajoittain vaikeasti hahmotettavaa rajaa siitä, milloin ymmärtämisen kulttuurin kääntyy liialliseksi hyväksymiseksi. Perhekuntoutustyö vaatii vastaan tulemistä ja neuvottelua, aitoa halua ymmärtää asiakkaiden koko elämäntilanne ja erilaiset tavat toimia. Vastapainona työhön kuuluu valtuutus puuttua vanhempien toimintaan silloin, kun se on esimerkiksi lapsen edun näkökulmasta tarpeellista.

Eettistä pohdintaa vaativat tilanteet kuormittavat perhekuntoutustyöntekijöitä henkisesti, mikä näkyi esimerkiksi työasioiden pohtimisena vapaa-ajalla. Kuormittuminen kuitenkin vaihteli sen hetkisen asiakaskunnan mukaan ja toisaalta sen nähtiin osaltaan olevan myös väistämätön osa sosiaalialan työtä. Eettistä kuormittavuutta on tutkittu melko vähän ja perhekuntoutustyöntekijöiden näkökulmasta ei tiettävästi lainkaan, mikä vaikeuttaa tämän tutkimuksen tulosten vertaamista aiempaan tutkimustietoon.

Kuormittavuutta vähentävänä seikkana nähtiin työyhteisön tiivis tuki, johon kuului keskustelu kollegojen ja esimiehen kanssa sekä työnohjaus. Esimiehen rooli nähtiin eettisenä suunnannäyttäjänä ja lisäksi korostettiin avointa ja luottamuksellista työntekijä-esimiessuhdetta. Haastateltavat kokivat erityisen tärkeänä seikkana sen, että lähtökohtaisesti esimies luottaa työntekijöiden ammattitaitoon ja myös arvostaa sitä. Näiltä osin haastateltavat olivat tyytyväisiä nykytilanteeseen. Kehittäminen nähtiin kuitenkin tärkeänä ja siksi esiin nousi esimerkiksi eettisten asioiden äärelle pysähtyminen kehittämispäivän merkeissä tai aiheen käsittely osana työnohjausta nykyistä laajemmin. Kehittämistoi-
veena mainittiin myös kiireisinä ajanjaksoina ajan järjestäminen yhteisille pohdinnoille. Juujärvi ym. (2007, 149) muistuttaakin, että työntekijä tarvitsee aikaa ja tilaisuuksia asennoituaakseen reflektiivisesti eettisiin kysymyksiin.

Kaiken kaikkiaan tutkimusaineistosta välittyi kuva siitä, perhekuntoutustyöntekijät näkevät eettiset asiat erittäin tärkeinä. Niistä keskusteleminen oli haastateltaville verrattain helppoa erityisesti tässä yhteydessä, kun keskustelu oli liitetty suurilta osin yksikön arkisiin tilanteisiin. Helppoutta todennäköisesti tuki myös perhekuntoutusyksikön avoin keskustelukulttuuri sekä työssä tarvittavat vuorovai-
kutustaidot.

Tässä opinnäytetyössä haastattelin kahdeksaa perhekuntoutustyöntekijää, jotka kaikki työskentelivät haastatteluhetkellä Perhekuntoutusyksikkö Hermannissa. Haastattelujen tekeminen yhdessä työyksikössä on saattanut rajoittaa esille nousseiden asioiden monimuotoisuutta sekä sitä, missä määrin kaikista asioista on koettu haastattelussa voitavan puhua avoimesti. Oman lisänsä on antanut oma kaksoisroolini sekä haastattelijana että kollegana. Se on saattanut haastateltavasta riippuen joko helpottaa, mutta myös vaikeuttaa asiasta keskustelua. Lisäksi yhdenmukaisen kuvan muodostamista hankaloittaa perhekuntoutuksen sisältöihin ja toteutusmuotoihin liittyvä kirjavuus ja hajanaisuus. Näin ollen tutkimus ei pyri olemaan kaiken kattava esitys perhekuntoutuksessa realisoituvista eettisistä kysymyksistä. Siitä huolimatta työ antaa jonkinlaisen kuvan laitospuoleisen perhekuntoutusyksikössä työskentelevien työntekijöiden kohtaamista eettistä pohdintaa vaativista tilanteista sekä niiden aiheuttamasta kuormituksesta.

Lisäksi opinnäytetyö auttaa hahmottamaan perhekuntoutuksessa työskentelevien käsityksiä siitä, miten eettisten haasteiden aiheuttamaa kuormittumista voitaisiin vähentää. Tämä on tärkeä näkökulma työssäjaksamisen ja työhyvinvoinnin kannalta. Tässä opinnäytetyössä tuotettu tieto auttaakin perhekuntoutusyksikköä kehittämään omaa työyhteisöään ja toimintamallejaan vastaamaan entistä paremmin työntekijöiden aiheeseen liittyviä tarpeita. Viime kädessä tämä vaikuttaa positiivisesti myös asiakkaisiin, sillä työssään hyvin jaksavat ammattilaiset ovat myös asiakkaiden etu.

Henkilökohtaisesti opinnäytetyöprosessi tarjosi minulle hienon mahdollisuuden kehittää omaa ammattieettistä osaamistani. Teoriaan perehtyminen vahvisti ammattietiikkaan liittyvää tietopohjaani ja lisäksi teemahaastatteluissa käytyjen keskustelujen kautta sain uusia näkökulmia ja ajatuksia aiheeseen. Ne ovat tärkeä apu reflektoidessani omaa ammatillista toimintaani työntekijänä nyt ja tulevaisuudessa. Työ perhekuntoutuksessa on ajoittain kuormittavaa, raskastakin ja tilanteet ennakoimattomia. Se on kuitenkin osaltaan myös tämän työn suola, kuten eräs haastateltavakin toi esiin. Eettistä pohdintaa ja tasapainoiluakin vaativa vuorovaikutukseen pohjautuva työ paitsi ottaa, myös antaa paljon.

Perheiden kanssa tehtävä lastensuojelullinen työ onkin imaissut minut vahvasti mukaansa, vaikka opiskelujen ensimetreillä ajattelin suuntautuvani kauaksi lastensuojelusta. Perhekuntoutuksessa minua on viehättänyt juuri se, mikä tuli hyvin esiin tässäkin tutkimuksessa. Perhekuntoutuksen arjessa on läsnä koko elämän kirjo ja kaikki sen sävyt. Perhekuntoutustyöntekijänä saan kulkea rinnalla, ihmetellä ja pohtia ratkaisuja yhdessä. Saan tukea vanhempia heidän tärkeimmässä tehtävässään ja ilahduttavan usein todistaa myös edistysaskelia ja perheiden voimaantumista. Saan keskustella isoista ja vaikeistakin asioista haastaen samalla myös itseäni ja omaa ammattitaitoani, mutta vastapainona tehdä varsin arkisia ja konkreettisia puuhia perheiden kanssa. Ennen kaikkea saan tuoda lapsen keskiöön ja nostaa hänen äänensä kuuluviin.

Tässä opinnäytetyössä ääneen pääsivät perhekuntoutusyksikön työntekijät. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista selvittää asiakkaiden näkemyksiä esimerkiksi tuen ja kontrollin väliseen rajanvetoon ja tasapainoiluun liittyen. Asiakkaiden ääni voisi avata moniulotteisemmin jännitteitä ja ristiriitoja, joita eettistä pohdintaa vaativiin tilanteisiin liittyy. Lisäksi asiakkaiden kokemusten selvittäminen perhekuntoutuksen palvelun eettisyydestä auttaisi ymmärtämään, miten ammattilaisten eettinen herkkyyks ja eettisiin dilemmoihin ja ongelmiin liittyvä vallankäyttö perhetyön ja perhekuntoutuksen interventioissa kytkeytyy muun muassa tavoiteltuihin vaikutuksiin. Asiakkaiden kokemusten selvittäminen auttaisi myös ymmärtämään kriittisiä tekijöitä asiakkaiden toimijuuden vahvistamisen näkökulmasta.

LÄHTEET

- AIRAKSINEN, T. & FRIMAN, M. 2008. Asiantuntija-ammattien etiikka. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 10/2008.
- ALATALO, M., LAPPI, K. & PETRELIUS, P. 2017. Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Työpäperi 21/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 2019-03-04.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1
- BANKS, S. 2012. Ethics and values in work. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- BANKS, S. 2016. Everyday ethics in professional life: social work as ethics work. Ethics and Social Welfare 10 (1), 35-52.
- BUILA, S. 2010. The NASW Code of Ethics under Attack: A Manifestation of the Culture War Within the Profession of Social Work. Journal of Social Work Values and Ethics, 7 (2).
- ESKOLA, J. & SUORANTA, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- ESKOLA, J. & VASTAMÄKI, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: VALLI, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 27-44.
- FORSBERG, H. 2011. Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. Janus 19 (3), 269-274.
- FORSBERG, H. 2012. Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa: Forsberg, H. & Autonen-Vaaranieniemi, L. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7-21.
- GRÖNROOS, M., HIRVONEN, A. & FELDT, T. (toim.). 2011. Eettinen kuormittuneisuus ja eettisten dilemموjen sisällöt kaupunkiorganisaation eri ammattiryhmillä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 354. [Viitattu 2019-04-04.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/40186/978-951-39-4899-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- HIRSJÄRVI, S. 2009. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa: HIRSJÄRVI, S., REMES, P. & SAJAVAARA, P. (toim.) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 123-166.
- HIRSJÄRVI, S. 2004. Tutkimuksen reliabelius ja validius. Teoksessa: HIRSJÄRVI, S., REMES, P. & SAJAVAARA, P. (toim.) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 216-218.

HEINO, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. [Viitattu 2019-04-18.] Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

HURTIG, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta. Lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa: TÖRRÖNEN, M. & PÄRNÄ, K. (toim.) 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö, 237-250.

HÄMÄLÄINEN, J. 2011. Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa: PEHKONEN, A. & VÄÄNÄNEN-FOMIN, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-Kustannus, 47-66.

HÄYRY, H. & HÄYRY, M. 2002. Oikeuksien ja velvollisuuksien rajapintoja lääkintä- ja hoitotyössä. Teoksessa: Airaksinen, T. (toim.) Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 130-174.

INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS (IFSW). 2017. Global social work statement of ethical principles. [Viitattu 2019-04-04.] Saatavissa: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>

JUHILA, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

JUUJÄRVI, S., MYYRY, L. & PESSO, K. 2011. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

KETTUNEN, A., LEHTILÄ, L. & HUHTALA, M. 2012. Sosiaalityöntekijöiden eettinen kuormittuneisuus ja eettiset dilemmat. Teoksessa: GRÖNROOS, M., HIRVONEN, A. & FELDT, T. (toim.) Eettinen kuormittuneisuus ja eettisten dilemموjen sisällöt kaupunkiorganisaation eri ammattiryhmillä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 354, 100-119. [Viitattu 2019-04-04.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/40186/978-951-39-4899-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

KIVINIEMI, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: VALLI, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 73-87.

LAAKSO, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja Tampereen yliopisto. [Viitattu 2019-05-20.] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1>

- LAAKSO, R. 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa: FORSBERG, H. & AUTONEN-VAARANIEMI, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25-44.
- LINDQVIST, M. 2003. Sosiaalietiikka ja hyvinvointipalvelut. Teoksessa: RANTA-TYRKKÖ, S. & ROPO, A. (toim.). Turvallista hyvinvointia. [Viitattu 2019-05-08.] Saatavissa: https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65657/turvallista_hyvinvointia_2003.pdf?sequence=1#page=47
- LAITINEN, M. & VÄYRYNEN, S. 2011. Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosesseissa. Teoksessa: PEHKONEN, A. & VÄÄNÄNEN-FOMIN, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-Kustannus, 163-188.
- MAHLANEN, K. 2008. Sosiaalityön eettisesti haastavat tilanteet sosiaalityöntekijöiden omassa kokemuksissa. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylä yliopisto. [Viitattu 2020-03-09.] Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/38232/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201207182096.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- MOILANEN, P. & RÄIHÄ, P. 2018. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: VALLI, R. (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin 2. Näkokulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 51-72.
- MYLLÄRNIEMI, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä - Jäsennyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 6/2007. [Viitattu 2019-04-24.] Saatavissa: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf
- MÄKINEN, P., RAATIKAINEN, E., RAHIKKA, A. & SAARNIO, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.
- NASH, L. L. 1993. Good intentions aside: A manager's guide to resolving ethical problems. Boston: Harvard Business School Press.
- NIEMI, A. 2016. "Kuhan vaan selviää päivästä toiseen, sehän se varmaan niinko on" Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia eettisyyden toteutumisesta lastensuojelun sosiaalityössä. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto. [Viitattu 2020-03-09.] Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62385/Niemi.Anna.pdf?sequence=2>
- PEHKONEN, A. & VÄÄNÄNEN-FOMIN, M. 2011. Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa: PEHKONEN, A. & VÄÄNÄNEN-FOMIN, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-Kustannus, 7-12.
- PIETARINEN, J. & POUTANEN, S. 2005. Etiikan teorioita. Tampere: Gaudeamus.

- POHJOLAINEN, A. 2019. Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa. Jyväskylän yliopisto. JYU Dissertations 51. [Viitattu 2019-04-24.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60843/Pohjolainen_Auli_screen.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- RAITAKARI, S. & JUHILA, K. 2011. Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveyskuntoutus. Teoksessa: PEHKONEN, A. & VÄÄNÄNEN-FOMIN, M. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-Kustannus, 189-214.
- RUUSUVUORI, J. & TIITTULA, L. (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- REAMER, F. G. 2006. Social work values and ethics. New York: Columbia University Press.
- REST, J., NARVAEZ, D., BEBEAU, M.J. & THOMA, S.J. 1999. Postconventional moral thinking. A-neo Kohlbergian approach. Mahwah: Erlbaum.
- SAARINEN, A., BLOMBERG, H. & KROLL, C. 2012. Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 77 (4), 403-418.
- SINKKONEN, M. & LAULAINEN, S. 2010. Sosiaalialan johtajien kohtaamat eettiset ristiriidat. Janus 18 (3), 225-242.
- TALENTIA 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia. [Viitattu 2019-14-03.] Saatavissa: <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- TUOMI, J. & SARAJÄRVI, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- ULRICH, C., O'DONNELL, P., TAYLOR, C. FARRAR, A., DANIS, M. & GRADY, C. 2007. Ethical climate, ethics stress, and the job satisfaction of nurses and social workers in the United States. Social Science and Medicine 65 (8), 1708-1719.
- VALTONEN, A. 2005. Ryhmäkeskustelut -Millainen metodi? Teoksessa: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223-241.
- VUORENMAA, M. 2012. "Meidän mahdollisuudet on rajalliset, et eihän me voida ostaa ihmisille taloja ja autoja" Sosiaalityöntekijöiden pohdintoja aikuissosiaalityön eettisistä kysymyksistä. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. [Viitattu 2020-03-09.] Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/83944/gradu06196.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- YLINEN, S. 2008. Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön "välitiloissa". Janus 16 (2), 112-126.

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. TAUSTATIEDOT

Kertoisitteko ensin jotain itsestänne (ikä, koulutus, työkokemus)

2. EETTISTÄ POHDINTAA AIHEUTTAVAT TILANTEET PERHEKUNTOUTUKSESSA

- a. Millaisissa arkisissa tilanteissa huomaatte työn aiheuttavan teissä eettistä pohdintaa?
- b. Millaisia yhteisiä tekijöitä tällaisilla tilanteilla on keskenään?
- c. Millaista se käymänne pohdinta on? Mitä konkreettisesti mietitte silloin? Mietittekö perusteita eri vaihtoehtojen puolesta ja vastaan?
- d. Millaiset tilanteet tuntuvat erityisen vaikeilta tai toistuvasti eettistä pohdintaa herättäviltä?

3. EETTISTÄ POHDINTAA VAATIVIEN TILANTEIDEN RATKAISEMINEN

- a. Miten yleensä ratkaisette näitä tilanteita? Mitä konkreettisesti teette?
- b. Noudattaako ratkaiseminen jotakin tiettyä mallia vai onko se täysin tilannekohtaista?
- c. Onko tilanteisiin löydettävissä aina oikea tapa toimia?
- d. Millaista harkintaa teette etukäteen mm. ratkaisun seurausten osalta?
- e. Keskusteletteko tilanteista muiden kanssa saadaksenne apua ratkaisuun vai teettekö päätökset yksin?
- f. Auttaako kokemus? Helpottuuko näiden tilanteiden ratkaiseminen työkokemuksen myötä?

4. EETTISESTI TOIMIMISEN TÄRKEYS

- a. Miksi eettisesti toimiminen on tärkeää?
- b. Miksi itse haluatte toimia eettisesti oikein?
- c. Mikä eettistä toimintaanne motivoi?

5. SELKÄRANKAA PANNA TOIMEKSI

- a. Miten päättäväisyyden, rohkeuden tai konkreettisten taitojen puute voi estää oikein toimimista?
- b. Onko jotain muita tekijöitä, jotka estävät oikein toimimista?
- c. Onko persoonalla merkitystä eettisten tilanteiden havaitsemisessa tai ratkaisutavoissa?

6. TYÖYHTEISÖN JA ESIMIEHEN TUKI JA KÄYTÄNTÖJEN KEHITTÄMINEN

- a. Kuormittavatko eettistä pohdintaa vaativat tilanteet? Jos kyllä, miten? Miten ne vaikuttavat työhyvinvointiin?
- b. Mikä merkitys yhteisön tuella on? Entä esimiehen tuella?
- c. Millaisia käytäntöjä työpaikalle olisi hyvä luoda, jotta voitaisiin tukea sekä työntekijöiden jaksamista että eettistä osaamista?